

СЛОВО ПРО ЮВІЛЯРА

В.С. Степанков

КОПИЛОВ СЕРГІЙ АНАТОЛІЙОВИЧ: ПОГЛЯД ЗБЛИЗЬКА

В останнє десятиріччя Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка переживає інтенсивний процес трансформації з периферійного вузу в один з провідних університетів Правобережної України. Він став результатом успішної взаємодії кількох визначальних чинників. По-перше, вірно обраний ректоратом, очолюваним (у 2002-2012 рр.) док. істор. наук, проф. Олександром Михайловичем Завальнюком, стратегії розвитку, що успішно реалізовувалася зусиллями керівників підрозділів – деканами й завкафедрами та науково-педагогічними працівниками. По-друге, її збереженням (при внесенні істотних коректив) новим ректором (з серпня 2012 р.) док. істор. наук, проф. Сергієм Анатолійовичем Копиловим, котрий до цього 10 років очолював (як декан) історичний факультет – один з кращих в університеті. Так судилося Божим провидінням, що він через 11 років обійняв цю посаду у вузі, яким упродовж 24 років успішно керував його батько – відомий український історик-славіст й знаний менеджер вищої школи України Анатолій Олексійович Копилов.

Сергій Анатолійович народився 23 червня 1963 р. у вчительській сім'ї у м. Слов'янську Донецької області, де його тато й мама, випускники Чернівецького університету (Анатолій Олексійович – історик, Олександра Прокопівна – російський філолог), планували облаштувати сімейне гніздо (у місті проживали батьки Олександри Прокопівної). Проте не завжди так складається, як хочеться. Анатолій Олексійович отримав призначення на роботу (на посаду асистента кафедри історії) до Кам'янець-Подільського державного педінституту. І після певних сумнівів молоде подружжя через кілька місяців після народження сина змінило місце проживання на Кам'янець-Подільський, де оселилося на другому поверсі педінститутського студентського гуртожитку № 2. Саме тут малий Сергійко й зробив свої перші кроки у житті. Матір передала йому спокійну вдачу, тому зростає тихим, розважливим й водночас сором'язливим хлопчиком. Ці риси поєднувалися з акуратністю, допитливістю й цілеспрямованістю. Неконфліктність характеру мирно вживалася із самостійністю вчинків і наполегливістю у відстоюванні власної позиції. Важко переоцінити значимість сімейного виховання у формуванні осердя особистості Сергія. Попри постійну зайнятість на роботі (з 1968 р. Анатолій Олексійович обіймає посаду декана історичного факультету), батько приділяв спілкуванню з сином

велику увагу. Його твердість й суворі вимогливість (в чомусь, можливо, надмірна) гармонійно урівноважувалися щирою теплотою материнського серця, її постійним розумінням внутрішнього світу дитини. Разом вони спромоглися сформувати у Сергія почуття скромності, чесності, особистої відповідальності за вчинки.

1970 р. у його житті відбулися дві важливих події: поруч з'явився братик Андрійко й пішов у 1-й клас 7-ої школи. З 1974 р. продовжив навчання у С/Ш № 8. Ставився до цього дуже відповідально, старанно готуючи уроки з усіх дисциплін, однак улюбленими завжди залишалися історія, іноземна й російська література. На все життя запам'ятав прекрасні уроки з російської й зарубіжної літератури блискучого педагога Іскри Сергіївни Брик (двічі орденосця), котра вкладала у їх проведення не лише знання але й душу, а відтак кожне її слово знаходило стежину до дитячих сердець. Її глибока ерудиція, залюбленість у свій предмет, щирість і чесність у стосунках з учнями, постійна готовність надати допомогу, нестандартність проведення уроків (націлювала їх не на відтворення навчального матеріалу, а на творчий пошук істини, що кожному із них дозволяло здійснювати власні відкриття) вчинили незгладний слід на становлення світоглядних засад юнака.

Під час навчання у школі у нього сформувалася внутрішня потреба багато читати. Тим паче, що вдома існувала чудова бібліотека, яка постійно поповнювалася, оскільки у сім'ї існував культ книги. Захоплення історією відкрило браму пізнання минувщини, при чому не стільки вітчизняної (радянської), скільки закордонної. Чому саме переважив інтерес до зарубіжжя відповіді вкрай важко. Можливо тому, що переважна більшість літератури домашньої бібліотеки торкалася історії й літератури інших країн, можливо вплинули розмови з батьком – фахівцем з новітньої історії, котрий не без скептицизму відносився до офіційної пропаганди радянського режиму, можливо зіграла свою роль захоплення іноземною літературою. Почерпнуті знання породжували десятки запитань, пошуки відповідей на які виробляли уміння й навички роботи з літературою й джерелами. Це по-перше, а по-друге, що особливо важливо, закладався міцний підмурок самостійності мислення, без якого ніколи не народиться творчої особистості. В старших класах з'являється хоббі – нумізMATика. Щире захоплення зібранням старовинних монет поглиблювало існуючі знання історії різних епох, зокрема середньовічної. Закінчивши школу із золотою медаллю, Сергій не мучився із вибором майбутньої професії. Вирішив поступати на історичний факультет Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка.

Успішно подолавши вступні випробування, у вересні 1980 р. став студентом улавленого українського вузу. Скромний, спокійний, розсудливий юнак виділявся інтелігентністю, старанністю й цілеспрямованістю. Природні здібності, помножені на щоденну копітку працю, стали запорукою успішного опанування нелегкою професією – науковця й викладача-історика. Важливу роль у цьому процесі відіграла творча атмос-

фера, що панувала на історичному факультеті. Й нині Сергій Анатолійович часто згадує з повагою й вдячністю своїх викладачів, котрі допомагали освоювати таємниці фаху, професорів В.Горшкова, К.Джеджулу, А.Кізченка (декана факультету), А.Мартиненка, В.Маркіну, Я.Серіщева, В.Спицького, В.Стрельського, В.Тарасенка, Д.Телегіна, С.Яковлева; доцентів С.Антонюка, Т.Брянцеву, А.Буравченкова, М.Гладкіх, Б.Гончара, Г.Джеджулу, О.Долинського, М.Козицького, О.Крижанівського, В.Прокоф'єва, Б.Шарафутдінова, В.Шиловцеву, В.Ярового; викладачів Г.Казмірчук, В.Мордвінцеву, М.Чмихова й ін. Саме вони своїм особистим прикладом відношення до навчальних дисциплін, які викладали, а також принциповою вимогливістю до студентів під час проведення занять, прищеплювали майбутньому вченому почуття професійної поваги до обраного фаху, поважне ставлення до історичного джерела, усвідомлення необхідності аргументованості кожної висловленої думки.

Обравши спеціалізацію по кафедрі історії зарубіжних соціалістичних країн (завідувач – проф. К.Джеджула), Сергій Анатолійович коло наукових інтересів обмежив слов'янськими народами. Не без впливу поради батька, уже відомого тоді в СРСР та за його межами вченого-славіста, вибір дипломної роботи зупинився на повоєнній історії Болгарії. Після консультацій з науковим керівником доц. В.Прокоф'євим (до речі колишнім політв'язнем) її тема була сформульована наступним чином: «Діяльність Болгарської комуністичної партії по зміцненню народно-демократичного ладу в Болгарії (9 вересня 1944-1947 рр.)». Захопившись нею, з головою поринув у вивчення усіх головних аспектів, акцентувавши увагу на роботі з джерелами, насамперед болгарськими. Опрацювання даної проблеми засвідчило наявність яскраво вираженої схильності до наукового пошуку. Робота не лише була захищена у червні 1985 р. на «відмінно», але, як найкраща на курсі, подана від історичного факультету на Республіканський конкурс студентських наукових робіт, що проходив у Донецькому державному університеті. Тут вона виборола перше місце й одержала рекомендацію до участі у конкурсі студентських робіт з гуманітарних дисциплін. Її високий фаховий рівень, який насамперед проявлявся у сформульованні молодим науковцем кількох теоретичних положень, що відзначалися новизною. Несподівано для багатьох, і в першу чергу для самого автора, робота визнається найкращою з-поміж усіх. Постановою Президії АН УРСР від 19 лютого 1986 р. її автор нагороджується Медаллю з Премією для студентів вищих навчальних закладів. Високу нагороду Сергій Анатолійович отримав на щорічному засіданні Академії наук із рук її президента академіка Бориса Патона, а кадри цієї події знайшли відображення у новинах українського телебачення.

Після закінчення університету з відзнакою, молодий історик за призначенням поїхав на роботу до Луцького державного педінституту ім. Лесі Українки. Пропрацювавши кілька місяців асистентом кафедри всесвітньої історії, з метою написання кандидатської дисертації переводиться

на посаду стажиста-дослідника й відряджається до Інституту історії АН УРСР. Науковим консультантом стає відомий славист, дослідник історії Болгарії й українсько-болгарських відносин, член-кореспондент АН УРСР Павло Степанович Сохань. За його порадою, обирається тема дисертації: «Участь Робітничої молодіжної спілки Болгарії у зміцненні народно-демократичного ладу в Болгарії (1944-1947 рр.)». За визнанням Сергія Анатолійовича, він безмежно вдячний науковому керівнику за його орієнтацію на необхідність всебічного вивчення джерел, що зберігалися у центральних радянських архівах, матеріалів болгарської періодики у Державній бібліотеці ім. В.І. Леніна (Москва), Державній історичній бібліотеці (Москва) й Державній бібліотеці іноземної літератури. Він же порадив обов'язково опрацювати матеріали центральних і окружних архівів Народної республіки Болгарії. На початку 1986 р. тема затверджується вченою радою Інституту історії АН УРСР й включається до координаційного плану наукових досліджень.

У стінах академічної установи молодий науковець потоваришував із його співробітниками – С.Віднянським, О.Головком, О.Гуржієм, О.Павлюченком, В.Ричкою, В.Смолієм, Ф.Шабульдом. Продовжував підтримувати дружні стосунки з університетським однокурсником О.Толочком. Старано опрацюював архівні матеріали й болгарську пресу у Москві (кілька разів виїжджав туди у наукові відрядження й за власні кошти), наявну наукову літературу. Проте відчувалася гостра нестача джерел з багатьох архівів, без яких робота не могла стати повноцінним науковим дослідженням. Виявилось далеко не простою справою отримати дозвіл на наукове відрядження до Болгарії. Міністерство вищої освіти СРСР надало його в грудні 1986 р., а вже у лютому наступного року розпочалося 6-місячне наукове стажування у Софійському університеті ім. Климента Охридського (науковим консультантом призначається доц. В.Стоянов).

Воно було використане з метою максимального опрацювання фондів Центрального державного архіву НРБ, Центрального архіву БКП, окружних архівів у містах Софія, Пловдиво, Стара Загора, Хасково, Плевен. Водночас всебічно вивчав тогочасну періодику й роботи болгарських авторів з теми дисертаційного дослідження. Наполеглива праця дозволила зібрати багатющий фактичний матеріал, який ліг в основу не тільки змісту тексту дисертації, але й перших публікацій. Упродовж 1987-1988 рр. світ побачили 5 робіт, у т.ч. й у Болгарії (Развитие на интернационалните връзки между ВЛКСМ и РМС (9 септември 1944-1947 гг.) // *Годишник на кадетрите на марксизм-ленинизм при висшите учебни заведения История на БКП.* – София, 1988. – Кн. 2. – С. 184-214.). Попри властивий тогочасним історичним працям ідеологічний антураж, дисертація й зроблені по ній публікації характеризувалися глибоким аналізом різноманітних джерел, добротною аргументацією висловлюваних суджень і положень, новизною обґрунтованих висновків. У травні 1988 р. відділ історії соціалістичних країн на засіданні рекомендував дисертацію до захисту, яка була у кінці грудня успішно захищена.

Упродовж 1986-1988 рр. відбувалися важливі події і в особистому житті. Зокрема 1986 р. одружився з коханою дівчиною Гриною (також істориком), з котрою зустрічався з 1984 р. 1988 р. у щасливого подружжя народилася донечка Марина. У жовтні цього ж року родина переїхала на постійне місце проживання до Кам'янця-Подільського, де Сергій Анатолійович влаштувався на роботу (на посаді асистента) на кафедрі всесвітньої історії місцевого педінституту. Саме тут розпочався процес формування його як висококваліфікованого викладача. Приділяв чималу увагу розробці доручених для читання нормативних курсів: «Нова історія країн Європи і Америки (1870-1918 рр.)», «Джерелознавство нової і новітньої історії країн Європи і Америки» й спецкурсу «Історія країн Латинської Америки». Показово – писав їх на основі опрацювання найновішої на той час вітчизняної й зарубіжної наукової літератури. Оскільки розпочалася «перебудова», прагнув використовувати публікації, автори яких намагалися критично переосмислити доробок радянських істориків. А відтак зміст лекцій відзначався новизною, що приваблювало до себе увагу студентів. Формується й притаманний йому стиль лектора, прикметними рисами якого були: спокійний, типово академічний темп, глибокий аналіз історичних подій, процесів і явищ, виокремлення головнішого, схильність до порівнянь і роздумів, виваженість формульованих узагальнень і висновків. Тому не випадково уже у квітні 1992 р. обирається доцентом кафедри.

Рубіж 80-90-х рр. став переломним у науковій кар'єрі. Поскілки відбувся розпад СРСР і європейської соціалістичної системи, розірвалися наукові зв'язки з Болгарією, що також переживала далеко нелегкі часи. Припинилося надходження наукової літератури, виникли незборимі перешкоди для проходження у ній наукового стажування, а відтак і зникла можливість опрацювання матеріалів болгарських архівів. Тому довелося відмовитися від намірів продовжити дослідження повоєнної політичної історії цієї країни. Водночас не хотілося поривати із славистикою. На щастя, болісний пошук нової проблематики завершився успіхом. За порадою уже директора Інституту української археографії НАН України П. Соханя нею стає історія української історичної славистики XVIII – початку XX ст. І вже у першій половині 90-х рр. виходить з друку понад 20 робіт, присвячених з'ясуванню історіографічного доробку на царині української славистики таких відомих і не зовсім знаних вчених як В.Григоровича, М.Бречкевича, М.Костомарова, М.Любовича, Ф.Уманця, А.Хойнацького, І.Євсєєва, А.Скальковського, О.Яцимирського й інших. Вперше в історичній науці України започатковується комплексне вивчення витоків вітчизняної славистики та особливостей її становлення як науки у XIX ст.

Друга половина 90-х рр. відіграла помітну роль у формуванні Сергія Анатолійовича як талановитого науковця й педагога. Копітка дослідницька робота в архівах, рукописних відділах наукових бібліотек України приносила позитивні результати. Виходить серія робіт (14 статей, включаючи закордонні видання), що проливали світло на стан з'ясування проблем

слов'янознавства в Історичному товаристві Нестора-Літописця (1872-1914 рр.), у Київській духовній академії (1819-1920 рр.), в українських історичних творах XVIII ст.; роль Києво-Могилянської академії у становленні слов'янознавства в Україні тощо. Вперше зроблено успішну спробу вивчити значимість українських книгозбірень першої третини XVIII ст. як джерела знань соціальної еліти про слов'янські народи. Відбувається також інтенсивний процес збору джерельного матеріалу для майбутньої монографії, розробляється її структура. Окреслюється тема докторської дисертації, науковим консультантом якої погодився стати директор Інституту історії України НАН України, академік НАН України Валерій Смолій.

Водночас приділяє велику увагу навчально-методичному забезпеченню курсів, які читалися ним на факультеті. У 1999 р. до них приєднався курс «Історіографія всевітньої історії». Враховуючи гостру нестачу посібників і підручників з «Новітньої історії країн Європи і Америки (1918-1945 рр.)», спільно з професором кафедри Володимиром Газіним у 1995 р. приступив до написання посібника, який побачив світ 1997 р. До речі, він став першим в Україні україномовним посібником для студентів історичних факультетів. Науково-педагогічна громадськість дала йому високу оцінку. Автори продовжили роботу і в 2000 р. вийшов з друку посібник «Новітня історія країн Європи і Америки (1945-2000 рр.)», який також став першим в Україні. Вагомі успіхи, отримані в сфері науки й навчально-методичного забезпечення навчального процесу, стали підставою для нагородження відзнакою Міністерства освіти і науки України «Відмінник освіти України» (1997 р.) та обрання його у березні 2000 р. професором кафедри всевітньої історії.

Початок XXI ст. став визначальною віхою у житті й діяльності Сергія Анатолійовича. Для завершення написання монографії й докторської дисертації у вересні 2002 р. переводиться на посаду провідного наукового співробітника кафедри. Проте перебіг подій вніс у плани істотні зміни. На посаду ректора університету обирається декан історичного факультету професор Олександр Завальнюк (січень 2002 р.), а відтак його посада стала вакантною. Усвідомлюючи її важливу роль у функціонуванні факультету, його колектив вельми прискіпливо ставився до особистих якостей потенційних претендентів на неї. Вибір переважної більшості викладачів і співробітників зупинився на особі Сергія Анатолійовича. Чому? По-перше, влившись до колективу, він свято беріг і самовіддано примножував кращі традиції, яких було чимало, починаючи від поваги до особи й демократичності взаємин у середині колективу між викладачами й співробітниками з одного боку й студентським загалом з другого, й, завершуючи культ наукової роботи. По-друге, спокійність, рівність у стосунках з колегами, доброзичливість, постійна готовність допомогти. По-третє, діловитість, організаторські здібності, акуратність, вимогливість до себе (насамперед), колег і студентів, вірність даному слову, принциповість. По-четверте, людська порядність, скромність. І, як засвідчило подальше

життя факультету, колектив не помилився. Уже невдовзі випала нагода зайвий раз переконатися в ефективності його менеджерських здібностей. Йдеться про дії декана в подоланні трагічних для науково-культурного життя українського суспільства наслідків пожежі 10 квітня 2003 р. у Кам'янецькому архіві. За узгодженням з ректором університету студенти факультету взяли саму активну участь у врятуванні вцілілих матеріалів. Саме завдяки зусиллям Сергія Анатолійовича вдалося домогтися передачі факультету цінної бібліотеки архіву, рідкісними книгами й підшивками періодичних видань якої мають щасливу можливість нині користуватися студенти, викладачі, вчені і краєзнавці України та інших країн.

Прикметно: нелегка ноша нової роботи і постійна зайнятість не стали перешкодою його зростання як вченого. Опрацювавши фонди архівів і рукописних відділів наукових бібліотек Києва, Кракова, Санкт-Петербургу й Москви, завершив збирання джерельної бази для написання монографії й докторської дисертації. У 2005 р. вийшло з друку монографічне дослідження «Проблеми історії слов'янських народів в історичній думці України (остання третина XVII – початок XX ст.)» (464 с.; 19,8 др. арк.), що стало помітною подією в історії славістики не тільки України, але всього пострадянського простору Східної Європи. У наступному році завершується написання дисертації «Українська історична славістика нового часу: витоки, становлення і етапи розвитку», яка була блискуче захищена в Інституті історії НАН України (26 травня 2006 р.). А після захисту дисертації до кінця 2007 р. з'явилося в друці 12 праць автора. Всього ж науковий доробок складає понад 100 робіт (монографій, статей, посібників, підручників, методичних порад).

Поряд з розробкою наукової проблематики Сергій Анатолійович продовжував приділяти значну увагу підготовці навчально-методичної літератури. Так, у співробітництві з професором В.Газіним у 2003 р. було опубліковано підручник (рекомендований МОН України) для студентів історичних факультетів «Новітня історія країн Європи і Америки 1918-1945 рр.» Наступного року у видавництві «Либідь» побачив світ навчальний посібник для студентів «Новітня історія країн Європи і Америки 1945-2002 рр.». У 2006 р. видруковано навчально-методичний посібник для студентів до вивчення курсу «Джерелознавство нової і новітньої історії країн Європи і Америки» та методичні рекомендації до семінарських занять до курсу «Новітня історія країн Європи і Америки (1918-1945 рр.)». Захист докторської дисертації, публікація підручників, посібників і методичних порад, майстерне оволодіння методикою читання лекцій й проведення семінарських і практичних занять стали підґрунтям для присвоєння йому Міністерством освіти і науки України у кінці 2006 р. вченого звання професора кафедри всесвітньої історії, яку, до речі, очолив з 1 вересня цього ж року.

Під керівництвом Сергія Анатолійовича історичний факультет добився помітних успіхів. 2007 р. він успішно пройшов акредитацію за IV рівнем. За основними показниками (визначеними Міністерством освіти

і науки) з-поміж факультетів університету зайняв загальне перше місце у навчальному закладі та переміг у номінаціях: «Інтеграція вищої освіти і науки», «Науково-педагогічний потенціал», «Підготовка наукових і науково-педагогічних кадрів». І в цьому немала заслуга власне самого декана й очолюваного ним деканату. Дякуючи їм, без особливих труднощів почала упроваджуватися кредитно-модульна система організації навчального процесу. Колектив належним чином оцінив особисті зусилля Сергія Анатолійовича, обравши його в березні 2007 р. вдруге деканом факультету.

Цей час напруженої науково-педагогічної й адміністративної роботи супроводжувався знаковими подіями (звершеннями і втратами) в особистому житті. У 2006 р. захистила кандидатську дисертацію дружина, донька, закінчивши із золотою медаллю приватний ліцей «Антей», поступила на юридичний факультет університету, в якому навчався колись батько. А в грудні 2007 р. сім'я Сергія Анатолійовича зазнала важкої втрати – помер після тривалої хвороби засновник освітянської й наукової династії Копилових Анатолій Олексійович, котрий назавжди вписав своє ім'я в історію першого українського університету.

Наступні роки охарактеризувалися подальшим розквітом науково-педагогічного й адміністративного таланту Сергія Анатолійовича. Помітно розширюються обрії напрямів наукових студій. Одним із визначальних стає вивчення життя, педагогічної й наукової діяльності не тільки українських славістів, але й істориків, котрі працювали в стінах рідного йому університету. Зокрема, 2008 р. побачило світ монографічне дослідження наукової творчості й педагогічної діяльності одного з фундаторів історичного факультету Кам'янець-Подільського педінституту, видатного українського історіографа 60-70рр. ХХ ст. Леоніда Антоновича Коваленка. Публікується також серія статей про науковий доробок, життя й діяльність А.Стороженка, О.Крижанівського, І.Рибака, В.Малого й М.Петрова. Чи не вперше звертає погляд на вивчення «творчої лабораторії» вчених у підготовці ними наукових праць та ролі у цьому процесі інтелектуальних контактів. Йдеться про роботи, що торкалися висвітлення підготовки Л.Коваленком навчального посібника з історіографії України та значимості сфери інтелектуальних зв'язків А.Копилова у формуванні й розвитку його історичних поглядів. Займався й розробкою окремих сюжетів, пов'язаних з регіональною тематикою. Так, у співавторстві з проф. М.Петровим і доц. А.Задорожнюком видав брошуру «Казанський собор у Кам'янці-Подільському» (2008), а в співавторстві з доц. В.В. Газіним – брошуру «Історичний факультет Кам'янець-Подільського національного університету: Історичний нарис» (2008). Став автором розділу «Розвиток історичної науки на Хмельниччині у 1920-х – на початку 2000-х рр.» монографії «Вища педагогічна освіта і наука України: історія, сьогодення та перспективи розвитку. Хмельницька область» (2010).

Зрозуміло, що автор не припиняв студій у звичній для себе сфері славістики. Так, у 2008 р. у збірнику «Слов'янські обрії» (Вип.2) друкується

важлива стаття теоретичного характеру «Головні етапи та особливості розвитку української історичної славістики нового часу». Наступного року у «Науковому віснику Ужгородського університету» побачила світ робота «Історико-славістичні дослідження вчених Київського університету в перші десятиріччя XX ст.» 2011 р. публікуються статті «Долматський гуманіст про польсько-турецьку війну 1620-1621 рр.» й «Історіографічна ситуація в історичній науці України на зламі XIX-XX ст. в науковій літературі».

Як новий напрям наукових досліджень постає джерелознавство. Зокрема, у 2008 р. виходить з друку стаття «Епістолярії вчених істориків як історіографічне джерело». Через рік з'являється публікація «Листи Михайла Грушевського до Володимира Ламанського». 2011 р. у співавторстві з доц. А.Задорожнюком здійснив археографічне видання «Опис Подільської губернії кінця XVIII – початку XIX ст.». А наступного року вони ж видали «Опис Подільської губернії 1830 р.».

Велику увагу Сергій Анатолійович продовжував приділяти розробці підручників й методичних рекомендацій. 2008 р. у співавторстві з проф. В.Газіним було опубліковано доповнене і виправлене видання підручника для студентів історичних факультетів вузів «Новітня історія Країн Європи і Америки 1918-1945 рр.». Його високо оцінила педагогічна й наукова громадськість України і не випадково у 2009 р. посів 2-ге місце у конкурсі підручників для вищої школи з суспільно-гуманітарних дисциплін. У цьому ж році опублікував навчально-методичний посібник «Історіографія всесвітньої історії: Методичні рекомендації до семінарських занять для студентів денної та заочної форми навчання». 2012 р. вийшов з друку посібник «Світова історіографія новітньої доби» (співавтор ст. викл. В.Верстюк). Всього ж на весну 2013 р. у творчому доробку автора вже налічувалося понад 130 публікацій.

Другий термін перебування на посаді декана став часом удосконалення форм і методів адміністративної роботи, накопичення досвіду у сферах ефективного управління навчально-виховним процесом та організації й життєдіяльності студентського самоврядування. Вдала координація діяльності 5 кафедр сприяла формуванню єдиного механізму функціонування колективу факультету, а відтак успішному розв'язанню різноманітних завдань і проблем, які повсякденно виникали у роботі. А відтак він продовжував утримувати провідне становище серед 10 факультетів університету, стаючи кожного року переможцем у кількох номінаціях.

Особливо помітними виявилися успіхи у сферах науково-дослідної роботи, навчально-методичного забезпечення навчальних дисциплін й діяльності студентського самоврядування. Так, зусиллями викладачів кафедр кожного року виходило 6 збірників наукових праць, з яких 3 були ваківськими. За останні 5-6 років сталися істотні якісні зрушення у забезпеченні навчального процесу підручниками, посібниками й методичними рекомендаціями. Упродовж цього часу побачили світ близько 80 підручників і посібників (з них 19 з грифом МОН), опублікованих викладачами

кафедр. Як наслідок, вдалося нейтралізувати негативні наслідки недостатнього поповнення за останніх 15 років бібліотечного фонду навчально-методичною літературою, а також домінування у ній російськомовної літератури, написаної на основі російських концепцій власної історії й історії країн Центрально-Східної та Східної Європи. Успіхом деканату стало досягнення реального функціонування студентського самоврядування, що почало відігравати помітну роль у житті студентської спільноти, зокрема у навчальному процесі, побутовому проживанні у гуртожитку, організації дозвілля тощо.

Зайнятість деканатськими справами не зменшила уваги до розв'язання питань розвитку кафедри всесвітньої історії, яку, нагадаємо, Сергій Анатолійович очолив у вересні 2006 р. Вона продовжувала залишатися однією з провідних (особливо у сфері науково-дослідної роботи) в університеті. Успішно реалізувався курс на її еволюційне омолодження, шляхом залучення до колективу обдарованих випускників аспірантур. У зв'язку з чим вона може слугувати прикладом якісного сплаву досвіду й молодості.

Високий рівень організації навчально-виховного процесу й науково-дослідної роботи (цих двох визначальних підвалин функціонування будь-яких факультетів любого класичного університету) стали визначальними чинниками успішного здійснення у 2011 р. ліцензування спеціальності «Архівознавство» (окр «Магістр»), а також у 2012 р. акредитації спеціальностей «Історія», «Політологія».

Очоловання протягом 10 років факультету й 6 років кафедри сформували в Сергія Анатолійовича власний стиль керівництва. Його прикметними рисами стали:

- вмiле м'яке адміністрування, що опирається не стільки на жорсткість розпоряджень й контроль за їх виконанням, скільки на хист організатора й діловитість; іншими словами, він виступає не так адміністратором у звичному (типовому) розумінні цього слова, а радше менеджером освітянської справи;
- наявність стратегічного мислення (бачення тих вузлових проблем, які слід розв'язувати насамперед, аби досягти поставленої загальної мети);
- цілеспрямованість, енергійність і дієвість у розв'язанні існуючих завдань (проблем); відсутність демагогічних заяв й загравань з колективом; прагматизм;
- самостійність мислення і дій; вольовитість у перебранні на себе відповідальності за реалізацію прийнятих ухвал; спроможність у разі необхідності втілювати у життя «непопулярні» заходи, які, зрозуміло, ніколи ні в кого не викликають захоплення;
- відсутність психологічної боязні втратити посаду; брак комплексу «корони на голові» робить його вільним у прийнятті і виконанні тих чи інших ухвал;
- відкритість до діалогу, внутрішня готовність до уважного вислуховування міркувань опонента та їх сприйняття у разі переконливої аргу-

ментації, а відтак схильність до пошуку компромісів у розв'язанні суперечливих проблем;

- прихильність колективістського характеру прийняття тих чи інших ухвал, несприйняття поширеної серед адміністраторів гри «театру одного актора»;

- акуратність, скромність, відсутність позерства, виваженість й доброзичливість у відносинах з колегами й студентами.

Дякуючи їм, здобув заслужений авторитет не лише у факультетському колективі, але й університетському. А відтак вчена рада університету підтримала його кандидатуру (поряд з двома іншими колегами) на включення до резерву Міністерства на заміщення посади ректора вузу. Невипадково, коли закінчився (червень 2012 р.) другий термін перебування на посаді ректора проф. О.Завальнюка, міністр освіти призначив Сергія Анатолійовича 13 серпня виконуючим обов'язки ректора. Перед ним було поставлено ряд непростих завдань, які торкалися насамперед удосконалення організаційної й управлінської структури університету (зокрема, скорочення чисельності проректорів), істотного зменшення заборгованості вузу (понад 6 млн. гривень), якісного поліпшення стану впровадження сучасних інформаційних технологій та ін. Їх виконання вимагало переведення функціонування вузу на режим суворої економії витрачання коштів й вжиття «непопулярних» заходів. У ситуації зміни керівництва університету й психологічної непевності у таких випадках частини очільників структурних підрозділів Сергій Анатолійович обрав оптимальний варіант дій. По-перше, уважно вивчивши досвід роботи попереднього ректора проф. О.Завальнюка, взяв курс на збереження й примноження усіх без виключення надбань, яких існувало чимало, адже за попередній час університет домогся багатьох вражаючих результатів (лише у 2006-2011 рр. було захищено 12 докторських і 127 кандидатських дисертацій, опубліковано бл. 11 тис. наукових праць, включаючи 120 монографій, у колективі працювало 62 докторів і професорів й понад 300 кандидатів наук і доцентів), було закладено міцний фундамент демократичних засад його діяльності.

По-друге, отримавши цілісну картину існуючих проблем, спромігся визначити послідовність їх розв'язання й розробити програму першорядних перетворень.

По-третє, не приховуючи від колективу існуючих труднощів переходу у режим суворої економії, відмовився від спокуси зробити ставку на використання переважно адміністративних заходів. Кожен важливий для вузу чи його структурних підрозділів крок робився лише після обговорення на ректораті чи вченій раді й прийняття колективної ухвали. Такий підхід дозволив уникнути «зламів» і «потрясінь», які, як правило, відбуваються за рахунок рядових працівників установ.

Послідовність і прозорість ухвал дій ректорату, їх виваженість й колективістський характер відіграли роль своєрідної «подушки безпеки» переходу колективу до нових принципів функціонування. Порівняно швидко розвіялися страхи, породжені чутками, про масові скорочення

викладачів, затримки виплат заробітної платні тощо. Підвищилася ефективність діяльності управлінських структур університету. Наприкінці 2012 р. успішно завершився процес акредитації за IV рівнем спеціальностей вузу. Абсолютна більшість членів колективу підтримала ці перші кроки в.о.ректора С.Копилова, щиро сподіваючись на успішне розв'язання існуючих проблем. Що це власне так, засвідчила робота конференції робочого колективу, зібраної 16 січня 2013 р. для обрання претендента на посаду ректора. Заслухавши проголошену ним програму діяльності на 2013-2020 рр. та обговоривши її, члени конференції майже одногосно (з 172 присутніх «за» проголосувало 166 осіб (96,9%), проголосували за обрання Сергія Анатолійовича претендентом на посаду ректора. Враховуючи цю позицію колективу, міністр освіти, науки, молоді й спорту 30 січня затвердив його на посаді ректора Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Це велике довір'я вузівського колективу й не менш велика відповідальність перед ним. Ноша далеко не з легких. Продовжує існувати чимало завдань, які вимагають свого розв'язання. Адже далеко не просто сформувати команду однодумців та поставити міцний заслін проникненню до її лав кар'єристів, владолюбців, підлесників й інтриганів; запобігати появі фаворитизму; залишатися відкритим до критики, сприймаючи її як необхідне «щеплення» проти можливої появи самозакоханості, всезнайства, гордині й свавілля; залишатися скромною, чуйною, совістливою, добропорядною й чесною Людиною. Цей шлях однозначно важкий, а протистояти названим й багатьом іншим спокусам вкрай складно, проте вважаю, що в Сергія Анатолійовича є всі людські й фахові якості успішно торувати його для процвітання рідного університету, блага його колективу й збереження у чистоті власного сумління.

НАУКОВІ ТА НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ ПРАЦІ ПРОФЕСОРА С. А. КОПИЛОВА

I. Окремі видання

1. З історії українсько-болгарських зв'язків : метод. розробка на допомогу лектору / А. О. Копилов, С. А. Копилов, М. Г. Кукурудз'як. – Хмельницький : Знання, 1985. – 32 с.
2. Созидательная сила братской дружбы (О связях и сотрудничестве ВЛКСМ и Димитровского коммунистического союза молодежи Болгарии) : метод. разработка. – Хмельницький : Знание, 1986. – 30 с.
3. Участие Рабочего молодежного союза Болгарии в укреплении народно-демократического строя в Болгарии (1944-1947 гг.) : автореф. дис. на соиск. науч. степ. канд. ист. наук / С. А. Копылов. – К., 1988. – 20 с.

4. Методичні вказівки до вивчення тем «Міжнародні відносини нового часу 1870-1918 рр.» / С. А. Копилов. – Кам'янець-Подільський, 1993. – 20 с.
5. Новітня історія країн Європи і Америки 1918-1945 рр. : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / В. П. Газін, С. А. Копилов. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. держ. пед. ун-т, інформ.-вид. від., 1997. – 388 с.
6. Новітня історія країн Європи і Америки 1945-2000 рр. : навч. посіб. [для студ. іст. ф-тів вищ. навч. закл.] / В. П. Газін, С. А. Копилов ; за ред. А. О. Копилова. – Кам'янець-Подільський : Абетка, 2000. – 476 с.
7. Новітня історія країн Європи і Америки 1918-1945 рр. : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / В. П. Газін, С. А. Копилов. – Вид. 2-ге, допов. і переробл. – К. : Вид. дім «Слово», 2003. – 472 с.
8. Новітня історія країн Європи та Америки 1945-2002 рр. : навч. посіб. для студ. іст. спец. вищ. навч. закл. / В. П. Газін, С. А. Копилов ; за ред. А. О. Копилова. – К. : Либідь, 2004. – 624 с.
9. Проблеми історії слов'янських народів в історичній думці України (остання третина XVII – початок XX ст.) : [монографія] / С. А. Копилов. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2005. – 464 с.
10. Новітня історія країн Європи і Америки (1918-1945 рр.) : метод. рек. до семінар. занять для студ. 4 курсу спец. 6.030300 «Історія» / С. А. Копилов. – Кам'янець-Подільський, 2006. – 38 с.
11. Українська історична славістика нового часу: витоки, становлення і етапи розвитку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора іст. наук / С. А. Копилов. – К. : Ін-т іст. України НАН України, 2006. – 36 с.
12. Державна атестація з історії : навч.-метод. посіб. для студ. V курсу іст. ф-ту спец. 7.010103 «Педагогіка і методика середньої освіти. Історія», 7.030301 «Історія» / С. А. Копилов, В. С. Степанков, В. А. Дубінський. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. держ. ун-т, комп'ют.-інформ. лаб. іст. ф-ту, 2007. – 206 с.
13. Джерелознавство нової і новітньої історії країн Європи і Америки : навч.-метод. посіб. / С. А. Копилов. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. держ. ун-т, РВВ, 2007. – 47 с.
14. Казанський собор у Кам'янці-Подільському (Іст. довідка) : [наук.-попул. вид.] / А. Б. Задорожнюк, С. А. Копилов, М. Б. Петров. – Кам'янець-Подільський : Мошак М. І., 2007. – 52 с.
15. На допомогу першокурснику : довідник для студ іст ф-ту : метод. рек. / упоряд.: В. А. Дубінський С. Г. Вонсович ; за ред. С. А. Копилова. – Кам'янець-Подільський, 2007. – 70 с.
16. Історичний факультет Кам'янець-Подільського національного університету: іст. нарис / В. В. Газін, С. А. Копилов. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2008. – 76 с.

17. Казанський собор у Кам'янці-Подільському (Історична довідка): [наук.-попул. вид.] / А. Б. Задорожнюк, С. А. Копилов, М. Б. Петров. – 2-ге вид., допов. – Кам'янець-Подільський : Мошак М. І., 2008. – 52 с.
18. Леонід Антонович Коваленко: вчений, педагог, особистість : [монографія] / С. А. Копилов, В. С. Степанков. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2008. – 192 с.: іл.
19. На допомогу першокурснику : довідник для студ іст ф-ту : метод. рек. / упоряд.: В. А. Дубінський, С. Г. Вонсович ; за ред. С. А. Копилова. – Вид. 2-ге, допрац. і допов. – Кам'янець-Подільський, 2008. – 86 с.
20. Новітня історія країн Європи і Америки 1918-1945 рр. : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / В. П. Газін, С. А. Копилов. – 2-ге вид., допов. і випр. – К. : Вид. дім «Слово», 2008. – 472 с.
21. Історіографія всесвітньої історії : метод. рек. до семінар. занять для студ. денної та заочної форм навчання / С. А. Копилов. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2009. – 44 с.
22. Розвиток історичної науки на Хмельниччині у 1920-х – на початку 2000-х рр. / С. А. Копилов // Вища педагогічна освіта і наука України: історія, сьогодення та перспективи розвитку. Хмельницька область [кол. моногр.] / [ред. рада: В. Г. Кремень (голова) та ін. ; редкол. тому: О. М. Завальнюк (голова) та ін.]. – К. : Знання України, 2010. – С. 157-175.
23. Описи Подільської губернії кінця XVIII–початку XIX ст.: [наук. вид.] / [уклад., автори вступ. ст. С. А. Копилов, А. Б. Задорожнюк]. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2011. – 124 с.
24. Державна атестація з історії : навч.-метод. посіб. для студ. V курсу іст. ф-ту / С. А. Копилов, В. С. Степанков, В. А. Дубінський. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, комп'ютерно-інформ. лаб. іст. ф-ту, 2012. – 120 с.
25. Опис Подільської губернії 1830 р. : [наук. вид.] / [уклад., автори вступ. ст. С. А. Копилов, А. Б. Задорожнюк]. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2012. – 59 с.
26. Світова історіографія новітньої доби : навч.-метод. посіб. для студ. іст. ф-ту / С. А. Копилов, В. В. Верстюк. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2012. – 55 с.

II. Статті та рецензії у збірниках наукових праць і журналах

1986

27. Висвітлення в періодичній пресі радянського Поділля питань історії і сучасності Народної Республіки Болгарії / С. А. Копилов // Тези доповідей четвертої Вінницької обласної історико-краєзнавчої конференції. – Вінниця : Вінниц. держ. пед. ін-т, 1986. – С. 32-33.

1987

28. Адмірал флоту Радянського Союзу С. Г. Горшков і Болгарія / С. А. Копилов // Тези доповідей п'ятої Вінницької обласної історико-краєзнавчої конференції. – Вінниця : Вінниц. держ. пед. ін-т, 1987. – С. 29.
29. Робітнича молодіжна спілка у Вітчизняній війні Болгарії / С. А. Копилов // Проблеми слов'янознавства : респуб. міжвід. наук. зб. – Львів : Вид-во Львів. держ. ун-ту «Вища школа», 1987. – Вип. 36. – С. 106-111.
30. Рабочий молодежный союз и движение культурно-трудовых бригад в Болгарии (1945-1948 гг.) / С. А. Копилов // Великий Жовтень і розвиток духовної культури слов'янських народів : тези доп. і повідомл. ІХ респуб. славистичної конф. – Одеса : АН УРСР, 1987. – Ч. 2. – С. 99.

1988

31. Развитие на интернационалните връзки между ВЛКСМ и РМС (9 септември 1944-1947 гг.) / С. А. Копылов // Годишник на катедрите на марксизм-ленинизм при висшите учебни заведения. История на БКП. – София : Изд-во Софийски ун-т им. Климент Охридски, 1988. – Кн. 2. – С. 184-214. – (болг. мовою).
32. Развитие интернациональных связей между ВЛКСМ и Рабочим молодежным союзом Болгарии (9 сентября 1944-1947 гг.) / С. А. Копылов // Вопросы новой и новейшей истории : респуб. межвед. науч. сб. – К. : Изд-во КГУ «Вища школа», 1988. – Вип. 34. – С. 29-36.
33. Роль Рабочего молодежного союза в развитии революционного процесса в Болгарии (1944-1947 гг.) / С. А. Копылов // Великий Октябрь и зарубежные славянские страны : тез. докл. и сообщ. XI всесоюз. науч. конф. историков-славистов, 27-29. 01. 1988 г. – Минск : Университетское, 1988. – С. 84.

1989

34. Молодежь и народно-демократическая революция в Болгарии / С. А. Копылов // Молодежь и актуальные проблемы исторической науки : сб. матер. общест.-полит. чтений, 24-25 мая 1988 г., г. Киев. – К. : Ин-т ист. АН УССР, 1989. – С. 152-157.
35. Поділля й визволення Болгарії з-під гніту султанської Туреччини / С. А. Копилов // Тези доповідей сьомої Вінницької обласної історико-краєзнавчої конференції. – Вінниця : Вінниц. держ. пед. ін-т, 1989. – С. 46-47.
36. Робітнича молодіжна спілка Болгарії у боротьбі проти «лівої» опозиції (1944-1947 рр.) С. А. Копилов // Укр. іст. журн. – 1989. – № 3. – С. 100-104.

1990

37. М. Булгаков на Поділлі (за матеріалами ЦДІА в м. Києві) / С. А. Копилов // VIII Подільська історико-краєзнавча конференція : тези доп. Секція історії дожовтневого періоду. – Кам'янець-Подільський, 1990. – С. 7-9.

1991

38. Болгаро-сербские взаимоотношения в освещении Н. С. Державина / С. А. Копылов // Болгаристика в системе общественных наук: опыт, уроки, перспективы : тез. докл. и сообщ. Второй всесоюз. конф. по болгаристике (II Дриновских чтений), 5-7 февр. 1991 г. – Харьков : ХГУ, 1991. – С. 93-94.
39. Болгары в освободительной войне украинского народа 1648-1654 гг. / С. А. Копылов // Проблемы історії національно-визвольного руху на Україні в період феодалізму та капіталізму. – К. ; Запоріжжя, 1991. – С. 52-53.
40. Вчений-славист В. І. Григорович / С. А. Копилов // Тези доповідей десятої Вінницької обласної історико-краєзнавчої конференції. – Вінниця : Вінниц. держ. пед. ін-т, 1991. – С. 43.
41. Вчений-славист Митрофан Бречкевіч з Волині / С. А. Копилов // Минуле і сучасне Волині. Історичні постаті краю : тези доп. та повідомл. V Волин. іст.-краєзн. конф., 13 жовт. 1991 р. – Луцьк : Луц. держ. пед. ін-т ім. Лесі Українки, 1991. – С. 73-74.
42. М. Державін про македонське питання / С. А. Копилов // Тези доп. XXXXII звіт. наук. конф. кафедр ін-ту за 1989-1990 рр. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. держ. пед. ін-т, 1991. – С. 30.
43. М. Державін як дослідник болгарського населення Новоросії / С. А. Копилов // Розвиток історичного краєзнавства в контексті національного і культурного відродження України : тези доп. і повідомл. V всеукр. конф. (жовт. 1991 р.). – К. ; Кам'янець-Подільський : Ін-т історії АН України, 1991. – С. 205-206.

1992

44. З історії вивчення Троянаної топоніміки Поділля / С. А. Копилов // Проблеми етнографії, фольклору і соціальної географії Поділля : наук. зб. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. держ. пед. ін-т, 1992. – С. 111-115.
45. М. Костомаров в «Історії українського письменства» Сергія Єфремова / С. А. Копилов // Микола Костомаров і проблеми суспільного та культурного розвитку української нації : тези доп. конф., присвяч. 175-річчю від дня народж. Миколи Костомарова. – Рівне : Рівнен. держ. пед. ін-т, 1992. – С. 17-18.
46. М. Любич – вчений і викладач / С. А. Копилов // Тези доповідей одинадцятої Вінницької обласної історико-краєзнавчої конференції. – Вінниця : Вінниц. держ. пед. ін-т, 1992. – С. 47.

47. Ф. І. Уманець – історик і громадський діяч / С. А. Копилов // Історико-культурна спадщина Глухівщини : матер. міжвуз. наук.-практ. конф., присвяч. 1000-літтю м. Глухів. – Глухів : Глухів. держ. пед. ін-т, 1992. – С. 100-101.
48. А. Хойнацький і Волинь / С. А. Копилов // Минуле і сучасне Волині : тези доп. і повідомл. II регіональної «Велика Волинь» і VI обл. іст.-краєзн. конф. – Луцьк : Луц. держ. пед. ін-т ім. Лесі Українки, 1992. – С. 51-52.

1993

49. А. І. Димінський як етнограф Поділля / С. А. Копилов // Тези доповідей дванадцятої Вінницької обласної історико-краєзнавчої конференції. – Вінниця : Вінниц. держ. пед. ін-т, 1993. – С. 38.
50. О. Євсєєв в культурному житті Поділля початку ХХ ст. / С. А. Копилов // Культура Поділля: історія і сучасність : матер. другої наук.-практ. конф., присвяч. 500-річчю м. Хмельницького. – Хмельницький : Поділля, 1993. – С. 254-255.
51. Історик – славіст Тимофій Флоринський / С. А. Копилов // 150 років розвитку вітчизняної історичної науки в Київському університеті : матер. респуб. наук.-практ. конф., Київ, 20-21 жовт. 1992 р. – К. : Київ. держ. ун-т ім. Т. Г. Шевченка, 1993. – С. 92-94.
52. К. Радченко і українське слов'янознавство / С. А. Копилов // 43 звітна наукова конференція кафедр інституту за 1991-1992 рр. (Секція суспільних наук) : тези повідомл. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. держ. пед. ін-т, 1993. – С. 95-96.
53. А. Скальковський як дослідник болгарських колоній Новоросії і Бессарабії / С. А. Копилов // Шоста всеукраїнська наукова конференція з історичного краєзнавства, м. Луцьк, верес.-жовт. 1993 р. – Луцьк : Луц. держ. пед. ін-т ім. Лесі Українки, 1993. – С. 246-247.

1994

54. Болгаристика в Київському університеті в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. / С. А. Копилов // III Дриновские чтения: проблемы источниковедения, историографии и культуры Болгарии, история болгаристики : тез. докл. – Харьков : ХГУ, 1994. – С. 99-101.
55. Волинянин К. Ф. Страшкевич і Київський університет / С. А. Копилов // Велика Волинь: минуле і сучасне : матер. міжнар. наук. краєзн. конф., жовт. 1994 р. – Хмельницький ; Ізяслав ; Шепетівка : Поділля, 1994. – С. 203-204.
56. Яцимирський і Поділля / С. А. Копилов // Тези доповідей тринадцятої Вінницької обласної історико-краєзнавчої конференції. – Вінниця : Він. держ. пед. ін-т, 1994. – С. 48-49.

1995

57. М. Драй-Хмара в Кам'янець-Подільському державному українському університеті (1918-1921 рр.) / С. А. Копилов // Матеріали ІХ Поділь-

ської історико-краєзнавчої конференції. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. держ. пед. ін-т, 1995. – С. 264-268.

58. І. О. Євсеев як дослідник подільських старожитностей / С. А. Копилов // Проблеми духовного і національного відродження на Поділлі : матер. всеукр. наук.-краєзн. конф., 9-10 листоп. 1995 р. – Хмельницький : Хмельн. обл. т-во «Просвіта», 1995. – С. 59-60.
59. Слов'янознавство в Київському університеті в кінці XIX – на початку XX ст. / С. А. Копилов // Наукові праці історичного факультету Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту. – Кам'янець-Подільський, 1995. – Т. 1. – С. 171-183.

1996

60. Іван Огієнко – професорський стипендіат університету ім. Святого Володимира / С. А. Копилов // Велетень науки : матер. всеукр. наук.-пед. читань, присвяч. вивченню спадщини Івана Огієнка (15-16 січ. 1996 р.). – К. : Четверта хвиля, 1996. – С. 15-17.

1997

61. Микола Василенко й Поділля / С. А. Копилов // Тези доповідей 16-ї Вінницької обласної історико-краєзнавчої конференції. – Вінниця : ВДПУ, 1997. – С. 35.
62. Освітнянська співпраця В. Петра та І. Огієнка у Кам'янець-Подільському державному українському університеті (1918-1920 рр.) / С. А. Копилов // Духовна і науково-педагогічна діяльність І. І. Огієнка (1882-1972) в контексті українського національного відродження : наук. доп. другої всеукр. наук.-теорет. конф. (18-19 лют. 1997 р.). До 115-річчя від дня народження. – Кам'янець-Подільський ; К., 1997. – С. 100-102.
63. Проблема слов'янознавства в Історичному товаристві Нестора-літописця (1872-1914 рр.) // АCADEMIA на пошану професора Леоніда Антоновича Коваленка (до 90-річчя від дня народження) / С. А. Копилов. – Кам'янець-Подільський, 1997. – Т. 1: Історичні дослідження. – С. 107-110.
64. Слов'янознавство в Київській духовній академії (1819-1920 рр.) / С. А. Копилов // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту. Історичні науки. – Кам'янець-Подільський : Оіум, 1995. – Т. 1(3). – С. 75-95.
65. Копилов С. А. [Рецензія] // Укр. іст. журн. – 1997. – № 6. – С. 148-150. – Рец. на кн.: О. П. Іваницька. Франкістська Іспанія 1939-1975 рр.: історіографія. – Вінниця, 1996. – С. 160.

1998

66. Києво-Могилянська академія і витоки становлення слов'янознавства в Україні (XVIII ст.) / С. А. Копилов // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету. Іст. науки. – Кам'янець-Подільський : Оіум, 1998. – Т. 2(4). – С. 15-25.

67. П. Клепатський: Кам'янецький період діяльності (1919-1921 рр.) / С. А. Копилов // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. пр. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 1998. – Т. 1. – С. 209-213.
68. Ф. Прокопович та його слов'янознавчі інтереси (до питання про вивчення «передісторії» славістики) / С. А. Копилов // Творчі вершини вченого. До 60-річчя від дня народження професора М. Г. Кукурудзяка. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 1998. – С. 40-51.
69. Слов'янська проблематика в Історичному товаристві Нестора-літописця (1872-1914 рр.) / С. А. Копилов // Міжнародні зв'язки України : Наукові пошуки і знахідки / С. А. Копилов. – К. : Ін-т історії України НАН України, 1998. – Вип. 7. – С. 3-20.

1999

70. Книгозбірні першої третини XVIII ст. як свідчення поінформованості соціальної еліти Гетьманщини про слов'янські народи // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту. Історичні науки. – К. : Стило, 1999. – Т. 3(5). – С. 70-79.
71. Польська історична література в українських книгозбірнях першої третини XVIII ст. / С. А. Копилов // Питання історії України : зб. наук. ст. – Чернівці : Золоті литаври, 1999. – Т. 3. – С. 333-340.

2000

72. Історія слов'янських народів в історичних творах XVIII ст. // Укр. іст. журн. – 2000. – № 1. – С. 45-60.
73. Історія слов'янських народів в наукових зацікавленнях Д. Туптала // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету. Іст. науки. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2000. – Т. 4(6). – С. 10-17.
74. Історія слов'янських народів у наукових зацікавленнях Феодана Прокоповича / С. А. Копилов // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії : наук. записки Рівненського держ. нац. ун-ту. – Рівне : Рівнен. держ. нац. ун-т, 2000. – Вип. 1, ч. 2. – С. 265-272.
75. Wojna polsko-turecka w 1672-1676 w ukraińskiej historiografii pierwszego trzydziestolecia XVIII w. / S. Cypylov // Biblioteka Przemyska. – Przemysl: Towarzystwo Pryjaciol Nauk w Przemyslu, 2000. – Т. XXXVIII: Mater. z konf. nauk. Kamienec-Podolski, 11-15 wrzesnia 2000 r. – S. 63-70.

2001

76. М. Бантиш-Каменський як історик Польщі / С. А. Копилов // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії : наук. записки Рівненського держ. гуманіт. ун-ту. – Рівне : РДГУ, 2001. – Вип. 2. – С. 233-238.
77. М. Іванишев і українське слов'янознавство в 40-60-х рр. XIX ст. / С. А. Копилов // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного

- педагогічного університету. Іст. науки. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2001. – Т. 5(7). – С. 9-15.
78. Історія Польщі в наукових зацікавленнях М. Бантиш-Каменського / С. А. Копилов // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету. Іст. науки. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2001. – Т. 7(9): Українська історіографія на рубежі століть : матер. міжнар. наук. конф., 25-26 жовт. 2001 р. – С. 255-264.
79. Рецепція слов'янського світу в українських історичних творах останньої третини ХІХ ст. / С. А. Копилов // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету. Іст. науки. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2001. – Т. 6(8). – С. 157-176.
80. Слов'язознавчі студіювання в Україні у першій третині ХІХ ст. / С. А. Копилов // Матеріали ІV Буковинської міжнародної історико-краєзнавчої конференції, присвяченої 125-річчю заснування Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, 5 жовт. 2000 р. – Чернівці : Золоті литавари, 2001. – С. 157-160.
81. Т. Д. Флоринський у науковому і громадському житті України (1880-ті-1919 рр.) // Проблеми історії України ХІХ–початку ХХ ст. – К. : Ін-т іст. України НАН України, 2001. – Вип. 3. – С. 286-299.

2002

82. Іван Лашнюков: штрихи до наукової біографії / С. А. Копилов // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики : у 2 ч. – К. : Ін-т іст. України НАН України, 2002. – Чис. 8-9. – Ч. 1: Збірка наукових праць на пошану відомого вченого, історика-українознавця, академіка Української Могилянсько-Мазепинської Академії наук (м. Оттава, Канада) Ярослава Івановича Дзири. – С. 310-319.
83. Іван Лашнюков і розвиток української історіографії 50-60-х рр. ХІХ ст. / С. А. Копилов // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету. Історичні науки. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2002. – Т. 8(10). – С. 88-102.
84. Передмова / С. А. Копилов // Кукурудзяк М. Г. Історіографія історії нового і новітнього часу країн Європи і Америки : конспект лекцій. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2002. – С. 5-6.

2003

85. Інокентій Борисов у науковому і культурному житті України 1830-1857 рр. / С. А. Копилов // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. – Вінниця : ВДПУ, 2003. – Вип. 5. – С. 20-27. – (Серія: Історія).
86. Історичний факультет / С. А. Копилов, О. М. Завальнюк // Кам'янець-Подільський державний університет: минуле і сьогодення / творчий задум та заг. ред. О. М. Завальнюка. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2003. – С. 204-229.

87. Контакти українських учених-славістів з чеською наукою у 20-40-х рр. XIX ст. / С. А. Копилов // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. – Вінниця : ВДПУ, 2003. – Вип. 6. – С. 186-190. – (Серія: Історія).
88. Краледворський і Зеленогорський рукописи у наукових працях М. Костомарова та І. Срезневського / С. А. Копилов // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету. Історичні науки. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. держ. пед. ун-т, інформ.-вид. від., 2003. – Т. 11. – С. 279-284.
89. Проблеми історії слов'янських народів у процесі формування наукових поглядів М. Костомарова (середина 1830-х-1847 рр.) / С. А. Копилов // Питання історії України : зб. наук. ст. – Чернівці : Золоті литаври, 2003. – Т. 6: На пошану Павла Михайлини. – С. 291-299.

2004

90. Виникнення історії славістики як нового напрямку слов'янознавчих досліджень в Україні (друга половина XIX ст.) / С. А. Копилов // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету. Іст. науки. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2004. – Т. 12. – С. 427-440.
91. Проблеми історії полабських і балтійських слов'ян в українській історіографії другої половини XIX ст. / С. А. Копилов // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету. Іст. науки. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2004. – Т. 13. – С. 505-517.

2005

92. Виникнення історії славістики як нового напрямку слов'янознавчих досліджень / С. А. Копилов // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії : наук. зап. Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту. – Рівне : РДГУ, 2005. – Вип. 5. – С. 194-201.
93. Дослідження проблем історії південних і західних слов'ян в українській історіографії наприкінці 1840-х – на початку 1860-х рр.) / С. А. Копилов // Міжнародні зв'язки України : Наукові пошуки і знахідки: міжвід. зб. наук. пр. – К.: Ін-т іст. України НАН України, 2005. – Вип. 14. – С. 346-358.
94. Кам'янець-Подільський і польсько-турецька війна 1672-1676 рр.: реценсія в українському історичному письменстві (кінець XVII – перша третина XVIII ст.) / С. А. Копилов // *Kamienec Podolski: Studia z dziejow miasta i regionu / pod red. Feliksa Kiryka.* – Krakow : Wyd-wo Naukowe Akademii Pedagogicznej, 2005. – S. 139-148.
95. Проблеми історії слов'янських народів в історичній думці України у вітчизняній історіографії (XIX ст. -1991 р.) / С. А. Копилов // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету. Іст. науки. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2005. – Т. 14: На пошану акад. І. С. Винокура. – С. 451-461.

2006

96. Доцент О. М. Завальнюк як декан історичного факультету / С. А. Копилов // З любов'ю до України, з повагою до людей... До 30-річчя науково-педагогічної діяльності професора О. М. Завальнюка / уклад. О. Б. Комарницький. – Кам'янець-Подільський : Абетка-Нова, 2006. – С. 144-148.
97. Українська історична славістика нового часу: етапи розвитку / С. А. Копилов // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету. Іст. науки. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2006. – Т. 16: На пошану професора А. О. Копилова. – С. 365-378.

2007

98. Завідувач кафедри всесвітньої історії / С. А. Копилов // Наукова звитяга у щоденному вимірі. До 60-річчя від дня народж. та 40-річчя наук.-пед. діяльн. д-ра іст. наук, проф., акад. Валерія Степановича Степанкова. – Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2007. – С. 183-187.
99. Із епістолярної спадщини Івана Огієнка (листи до академіка О. Шахматова та професора О. Соболевського) / С. А. Копилов // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. пр. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2007. – Т. 10. – С. 16-21.
100. Конференція істориків-литуаністів : [про міжнар. наук. конф. «Україна і Велике князівство Литовське в XIV – XVIII ст.: політичні, економічні, міжнаціональні і соціокультурні відносини у загальноєвропейському вимірі», м. Кам'янець-Подільський, 27-29 верес. 2007 р.] / С. А. Копилов, В. В. Газін // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. пр. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2007. – Т. 10. – С. 450-456.
101. Листи до вчителя (з епістолярії Валерія Степанкова) / С. А. Копилов // Terra cossacorum: студії з давньої і нової історії України : наук. зб. на пошану д-ра іст. наук, проф. Валерія Степанкова. – К. : Ін-т іст. України НАН України, 2007. – С. 547-553.
102. Практична підготовка студентів-істориків до інноваційної діяльності (з досвіду роботи історичного факультету Кам'янець-Подільського державного університету) / С. А. Копилов, В. А. Дубінський // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. пр. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2007. – Т. 10. – С. 494-506.
103. Професор Л. А. Коваленко як історіограф (Із неопублікованої наукової спадщини) / С. А. Копилов // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету. Іст. науки. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2007. – Т. 17: На пошану професора В. П. Газіна. – С. 357-372.
104. Рецепція Великого князівства Литовського в Густинському літописі / С. А. Копилов // Міжнародна наукова конференція «Україна і Велике Князівство Литовське в XIV–XVIII ст.: політичні, економічні, міжнаціональні та соціокультурні відносини у загальноєвропейському

вимірі» : тези доп., Кам'янець-Подільський, 27-29 верес. 2007 р. – К.: Ін-т іст. України НАН України, 2007. – С. 52-54.

2008

105. Головні етапи та особливості розвитку української історичної славистики нового часу / С. А. Копилов, С. Віднянський // Слов'янські обрії: XIV Міжнародний з'їзд славистів: доповіді (10.09-16.09.2008 року, Охрид, Республіка Македонія). – К.: НАН України, Український комітет славистів, НБУ імені В. І. Вернадського, 2008. – Вип. 2. – С. 92-111.
106. Головні етапи та особливості розвитку української історичної славистики нового часу / С. А. Копилов, С. Віднянський // Збірник на резимеа : XIV Мегународен конгрес на слависти : тематски блокови, Охрид, 10-16 септември 2008. – Скопје : Македонски славистични комитет, 2008. – Т. 2: Книжовност, культура, фольклор, исторја на славистика. – С. 209-210.
107. Епістолярії вчених істориків як історіографічне джерело / С. А. Копилов // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету. Іст. науки. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2008. – Т. 18: На пошану професора В. С. Степанкова. – С. 158-166.
108. Історичний факультет Кам'янець-Подільського національного університету: збереження історичних традицій – запорука успішного поступу в майбутнє / С. А. Копилов, В. В. Газін // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. пр. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2008. – Т. 11: Матеріали сьомого круглого столу «Культура, освіта і просвітницький рух на Поділлі. Присвячено 90-річчю Кам'янець-Подільського національного університету». – С. 98-120.
109. I Міжнародна наукова конференція з литуаністики в Україні / С. А. Копилов, А. В. Блануца, Д. П. Ващук // Укр. іст. журн. – 2008. – № 2. – С. 196-198.

2009

110. Історико-славистичні дослідження вчених Київського університету в перші десятиріччя ХХ ст. / С. А. Копилов // Науковий вісник Ужгородського університету. – Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2009. – С. 117-125. – (Серія: Історія).
111. Про викладання курсу джерелознавства нової і новітньої історії Європи і Америки / С. А. Копилов // Проблеми дидактики історії : зб. наук. пр. / [редкол.: С. А. Копилов (голова, наук. ред.) та ін.]. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка, 2009. – Вип. 1. – С. 22-29.
112. А. В. Стороженко – вчений-історик і громадський діяч / С. А. Копилов // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Історичні науки. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2009. – Т. 19: На пошану акад. В. А. Смолія. – С. 140-152.

2010

113. Василь Васильович Малий / С. А. Копилов // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. пр. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2010. – Т. 15. – С. 303-312.
114. Відданість обраному шляху: І. В. Рибак – історик і педагог / С. А. Копилов // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Іст. науки. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2010. – Т. 20: На пошану професора І. В. Рибака. – С. 6-16.
115. Доля однієї книги (З історії підготовки навчального посібника Л. А. Коваленка з історіографії історії України) / С. А. Копилов // Проблеми дидактики історії : зб. наук. пр. / [редкол.: С. А. Копилов (голова ; наук. ред.) та ін.]. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка, 2010. – Вип. 2. – С. 26-37.
116. З історії підготовки навчального посібника Л. А. Коваленка з історіографії історії України / С. А. Копилов // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка : зб. за підсумками звіт. наук. конф. викл., докторантів і асп., 10-11 берез. 2010 р. : вип. 9, у 5 т. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка, 2010. – Т. 1. – С. 43-45.
117. Історія створення описів Поділля кінця XVIII – початку XIX ст. Карла Екстера та їх значимість як історичного джерела / С. А. Копилов, А. Б. Задорожнюк // Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Іст. науки. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2010. – Вип. 3: До 20-річчя кафедри історії України. – С. 56-67.
118. О. П. Крижанівський – вчений-історик, педагог і особистість / С. А. Копилов // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Іст. науки. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2010. – Т. 20: На пошану професора І. В. Рибака. – С. 140-152.
119. Листи Михайла Грушевського до Володимира Ламанського / С. А. Копилов // Україна крізь віки : зб. наук. пр. на пошану акад. НАН України, проф. Валерія Смолія. – К.: Ін-т іст. України НАН України, 2010. – С. 1021-1026.
120. Письма Михаила Грушевского к Владимиру Ламанскому / С. А. Копылов // Гуманитарный вектор. – Чита : ЗабГГПУ, 2010. – №4 (24). – С. 10-13.
121. Слово про друга (нотатки до біографії Василя Малого) / С. А. Копилов // Василь Малий: людина, педагог, вчений / уклад. О. Б. Комарницький. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2010. – С. 28-31.

2011

122. «Бесіда поляка з литвином», як пам'ятка литовської публіцистики другої половини XVI ст. / С. А. Коплов // Україна і Велике князівство Литовське в XIV-XVIII ст.: політичні, економічні, міжнаціональні та

- соціокультурні відносини у загальноєвропейському вимірі : II міжнар. наук. конф., Кам'янець-Подільський, 22-24 верес. 2011 р. : тези доп. – К. : Ін-т іст. України НАН України, 2011. – С. 50-52.
123. «Ведомость городам, местечкам, селениям и деревням Подольской губернии... 1830 г.» – важливе джерело з історії Поділля / А. Б. Задорожнюк, С. А. Копилов // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Іст. науки. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2011. – Т. 21: На пошану професора О. М. Завальнюка. – С. 142-146.
124. В. П. Газін: еволюція наукових поглядів на Ваймарську Німеччину в контексті епохи / С. А. Копилов // Проблеми історії Центральної та Східної Європи : зб. наук. пр. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка, 2011. – Вип. 2. – С. 13-20.
125. Далматський гуманіст про польсько-турецьку війну 1620-1621 рр. / С. А. Копилов // Слов'янський світ і Україна : зб. наук. пр. на пошану ректора РДГУ Руслана Постолювського. – Рівне : Вид. О. Зень, 2011. – С. 357-367.
126. Інтелектуальні зв'язки та контакти А.О. Копилова / С. А. Копилов // Анатолій Олексійович Копилов: Особистість у вимірі епохи: Дослідження. Спогади. Документи. Бібліографія / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка ; [уклад.: О.М. Завальнюк, В.С. Степанков ; відп. ред. В.С. Степанков]. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка, 2011. – С. 231-240.
127. Інтелектуальні зв'язки та контакти А.О. Копилова / С. А. Копилов // Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Історичні науки. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2010. – Вип. 4: На пошану проф. А. О. Копилова. – С. 31-39.
128. Історіографічна ситуація в історичній науці України на зламі XIX-XX ст. у науковій літературі / С. А. Копилов // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Іст. науки. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2011. – Т. 21: На пошану проф. О. М. Завальнюка. – С. 123-132.
129. Передмова / С. А. Копилов // Віталій Нечитайло: особистість, вчений, гуморист / уклад.: Т. В. Білецька, Г. Б. Вонсович, В. В. Кобильник, О. В. Рибщун. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2011. – С. 3-5.
130. Передмова / С. А. Копилов // Талановитий педагог, відомий методист та провідний краєзнавець : матер. круглого столу до 90-річчя Б. М. Кушніра. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка, 2011. – С. 3-4.
131. Копилов С. А. [Рецензія] // Проблеми дидактики історії : зб. наук. пр. – Кам'янець-Подільський, 2011. – Вип. 3. – С. 132-134. – Рец. на кн.: Рибак І. В. Країни СНД та Балтії у постсоюзний період : навч. посіб. – Кам'янець-Подільський, 2010. – 168 с.

2012

132. Академік Е. О. Космінський і доцент П. Ф. Лаптіні: штрихи наукової співпраці / С. А. Копилов // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Історичні науки. – Кам'янець-Подільський : Медобори-2006, 2012. – Т. 22: На пошану професора П.Ф. Лаптіна. – С. 22-32.
133. Микола Борисович Петров: учений, педагог, особистість. Відомий український історик, талановитий педагог / С. А. Копилов, В. С. Степанков // Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Іст. науки / [редкол.: В.С. Степанков (відп. ред.), С. А. Копилов, А. Г. Філінюк та ін.]. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка, 2012. – Вип. 5: На пошану проф. М. Б. Петрова. – С. 7-18.
134. Серце, віддане Кам'янцю (кілька штрихів до портрета: світлій пам'яті Миколи Петрова) / С. А. Копилов // Петров М. Б. Місто Кам'янець-Подільський в 30-х роках XVII – XVIII століть: проблеми соціально-економічного, демографічного, етнічного та історико-топографічного розвитку. Міське і замкове управління / М. Б. Петров. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2012. – С. 7-16.
135. Слов'янознавство (славістика) в Україні / С. А. Копилов // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) [та ін.]. – К. : Наук. думка, 2012. – Т. 9. – С. 643 – 651.

III. РЕЦЕНЗІЇ НА НАУКОВІ ПРАЦІ

1. Степанков В. С. Нова історія країн Азії та Африки : навч.-метод. посіб. для студ. іст. ф-ту заоч. форми навч. / В. С. Степанков, В. А. Дубінський; [рецензент С. А. Копилов]. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. держ. ун-т, РВВ, 2006. – 86 с.
2. Степанков В. С. Нова історія країн Азії та Африки : навч.-метод. посіб. для студ. іст. ф-ту / В. С. Степанков, В. А. Дубінський, І. А. Опря ; [рецензент С. А. Копилов]. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. держ. ун-т, РВВ, 2006. – 164 с.
3. Боровець І. І. Нова історія країн Європи і Америки (1870-1918 рр.) : метод. рек. до семінар. занять для студ. 3 курсу спец. 6.030300 – «Історія» / І. І. Боровець ; [рецензент С. А. Копилов]. – Кам'янець-Подільський, 2008 – 68 с.
4. Іван Огієнко: «Тобі, Україно, віддав я всі сили...» : бібліогр. покажч. / [уклад.: Є. Сохацька, О. Трончук, В. Пархоменко ; рецензент С. А. Копилов]. – Вип. 1. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-т, 2008. – 76 с.
5. Якубовський В. І. Археологія : навч.-метод. посіб. (за кредитно-модульною системою) / В. І. Якубовський ; [рецензент С. А. Копилов]. – Кам'янець-Подільський : Мошак М. І., 2008. – 96 с.

6. Газін В. П. Україна і світ : навч.-метод. посіб. для студ. іст. ф-ту / В. П. Газін ; [рецензент С. А. Копилов]. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка, 2009. – 50 с.
7. Друга світова війна і Україна: наукові розвідки та перспективи досліджень : зб. матер. круглого столу [рецензент С. А. Копилов]. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка, 2009. – 64 с.
8. Помаранчева революція: уроки та історичне значення : зб. матер. наук.-практ. конф. / [рецензент С. А. Копилов] – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка, 2009. – 40 с.
9. Сіцінський Ю. Поділля під владою Литви : монографія / упоряд.: Д. Ващук, М. Мошак ; [рецензент С. А. Копилов]. – Кам'янець-Подільський : Медобори-2006, 2009. – 160 с.
10. Теленко О. М. Ольстерська проблема в політиці Великої Британії : монографія / О. М. Теленко ; [рецензент С. А. Копилов]. – Львів : НФВ «Українські технології», 2009. – 224 с.
11. Українська держава середини XVII ст.: проблеми становлення та розвитку : зб. матер. наук.-практ. конф. / [рецензент С. А. Копилов]. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка, 2009. – 63 с.
12. Гетьман Павло Полуботок: людина і політик (до 360-річчя від дня народження) : зб. матер. студ. наук.-практ. конф. / [рецензент С. А. Копилов]. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка, 2010. – 54 с.
13. Петро Дорошенко: особистість, гетьман, політик : зб. матер. наук.-практ. конф. / [рецензент С. А. Копилов]. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка, 2010. – 48 с.
14. Рибак І. В. Країни СНД та Балтії у постсоюзний період : навч. посіб. / І. В. Рибак ; [рецензент С. А. Копилов]. – Кам'янець-Подільський : Сисин О. В., 2010. – 168.
15. Україна і Європа: перспективи і проблеми інтеграції : зб. матер. наук. конф. / [рецензент С. А. Копилов] – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка, 2010. – 48 с.
16. Хоптяр Ю. А. Селянський рух в Лівобережній Україні (березень 1917 – січень 1918 рр.) : монографія / Ю. А. Хоптяр ; [рецензент С. А. Копилов]. – Кам'янець-Подільський : Медобори-2006, 2010. – 208 с.
17. Гетьман Пилип Орлик і перша українська Конституція : зб. матер. наук.-практ. конф. / [рецензент С. А. Копилов]. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка, 2011. – 56 с.
18. Незалежність України: проблеми, поступ, перспективи : зб. матер. круглого столу / [рецензент С. А. Копилов]. – Кам'янець-Подільський, 2011. – 58 с.
19. Соборність України: історичний досвід, проблеми і перспективи : матер. круглого столу / [рецензент С. А. Копилов]. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка, 2011. – 63 с.

20. Країни Центрально-Східної Європи в умовах постсоціалістичної демократичної трансформації: зб. матер. наук.-теорет. конф. / [рецензент С. А. Копилов]. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка, 2012. – 40 с.

ІV. ПРО ПРОФЕСОРА С. А. КОПИЛОВА

1. Баженов Л. В. Копилов Сергій Анатолійович // Баженов Л. В. Поділля в працях дослідників і краєзнавців ХІХ – ХХ ст. Історіографія. Біо-бібліографія. Матеріали / Л. В. Баженов. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. міськ. друк., 1993. – С. 240.
2. Указатель к советским диссертационным исследованием: южные и западные словяне. – New York: Norman Ross Publishink, 1994. – С. 125.
3. Баженов Л. В. Alma mater подільського краєзнавства (Місто Кам'янець-Подільський – центр історичної регіоналістики ХІХ – початку ХХІ століть : [наук. вид.] / Л. В. Баженов. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2005. – 416 с. – (Про Копилова С. А.: С. 204, 252, 296, 338, 354).
4. Газін В.П. Ювілей декана // Кліо. – 2003. – черв. (№10). – С. 3.
5. Марчук В. Слов'янознавчі дослідження в сучасній Україні: [рец.] / В. Марчук, В. Комар // Галичина. – 2005. – №11. – С.321-322.
6. Троян С.С. Слов'янство в українській історичній думці. – Рец.: Копилов С.А. Проблеми історії слов'янських народів в історичній думці України (остання третина ХVІІ – початок ХХ ст.). – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2005. – 464 с.
7. Копилов С.А. Проблеми слов'янознавства в історичній думці в Україні (остання третина ХVІІ – початок ХХ ст.). – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2005. – 464 с. – Рец. Зашкільняк Л. // Слов'янські обрії: [міждисц. зб. наук. пр.]. – К.: Укр. комітет славістів, 2006. – Вип. 1. – С. 572-577.
8. Калитко С.Л. Поп Ю.І. Копилов С.А. Проблеми історії слов'янських народів в історичній думці України (остання третина ХVІІ – початок ХХ ст.) – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2005 [рец.] // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. – Вінниця: Віниц. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського, 2006. – С. 391-392. – (Серія: Історія; вип. 10).
9. Присуджено науковий ступінь доктора історичних наук Копилову Сергію Анатолійовичу (спецрада Д 26.235.01 Інститут історії України НАН України) // Бюлетень Вищої атестаційної комісії України. – 2006. – № 11. – С. 10.
10. Копилов Сергій Анатолійович // Кращі науково-педагогічні працівники ВНЗ України : темат. зб. – К., 2007. – Вип.4. – С. 31.
11. Завальнюк О. М. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка у добу незалежної України / О. М. Завальнюк,

- О. Б. Комарніцький. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2008. – 768 с. – (Про Копилова С. А.: С. 7, 115, 122, 127, 164, 165, 210, 234, 337, 343, 352, 354, 357, 360, 377, 380, 404, 427, 461, 464, 470, 472, 473, 477, 478, 488, 501, 516, 531, 544, 556, 562, 565, 567, 568, 573, 577, 580, 660, 661, 671, 683, 701).
12. Копилов Сергій Анатолійович // Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка [ювілейне видання] / [авт.-упоряд. Я. Білейчук ; редкол.: О. М. Завальнюк, В. А. Смолій, В. С. Степанков та ін.]. – К. : Вид-во Логос Україна, 2008. – С. 56, 59.
  13. Степанков В. С. Копилов Сергій Анатолійович / В. С. Степанков // Енциклопедія історії України : у 10 т. / [редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.]. – Т. 5: Кон–Кю. – К. : Наук. думка, 2008. – С. 129.
  14. Степанков В. С. Копилов Сергій Анатолійович / В. С. Степанков // Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка в особах / творчий задум та заг. ред. О. М. Завальнюка. – Кам'янець-Подільський : Оіум, 2008. – Т. 3. – С. 291-302.
  15. Міркотан О. Фієста розпочалась. І триває [про відзначення С.А. Копилова міським головою А. Нестеруком за успіхи в науково-дослідницькій роботі та з нагоди Дня науки подякою та цінним подарунком] / О. Міркотан, Н. Яцемірська // Подолянин. – 2009. – 22 трав. – №979.
  16. Федьков О. Другий щабель кам'янецьких істориків / О. Федьков // Подолянин. – 2010. – 24 груд. – С. 1.
  17. Будзей О. Істориків роду нема переводу : [до 75-річного ювілею А. О. Копилова] // Подолянин. – 2011. – 8 лип. – С. 7.
  18. Рейтинг факультетів за результатами діяльності у 2010-2011 навчальному році // Студентський меридіан. – 2011. – 10 жовт. – С. 5-6.
  19. Трембіцький А.М. Часопис «Свобода» про життєвий шлях і творчі здобутки Михайла Драй-Хмари // Іван Огієнко і сучасна наука і освіта: наук. зб. Серія історична та філологічна. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка, 2011. – С. 301.
  20. Шпильова В. Символ незламності нашого духу / В. Шпильова // Голос України. – 2011. – 10 листоп.
  21. Калакура Я.С. Українська історіографія. – К.: Генеза, 2012. – С.486.
  22. Його ж. Зарубіжний світ як предмет дослідження новітньої української історіографії // Укр. іст. журн. – 2012. – № 5. – С. 129.
  23. Нарижна К. Копилов Сергій Анатолійович – новий виконуючий обов'язки ректора К-ПНУ ім. Івана Огієнка / К. Нарижна // Ділове місто. – 2012. – 13 верес. – С. 3.
  24. Позачергове засідання вченої ради університету: [про представлення виконувача обов'язків ректора університету – доктора історичних наук, професора С. А. Копилова згідно наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 09.08.2012 р.] // Студ. меридіан. – 2012. – 1 верес. (№ 1737-1739). – С. 1.
  25. Добровольський В. Г. Сергій Копилов – ректор університету / В. Добровольський // Подільські вісті. – 2013. – 5 лют. – С. 3.

26. Конференція трудового колективу [Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка]. Обрання претендента С. А. Копилова на посаду ректора університету // Студ. меридіан. – 2013. – 7 берез. (№ 1754-1755). – С. 2-3.
27. Призначення Копилова С. А. ректором / Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України № 33-к від 30.01.2013 року «Про призначення Копилова С. А.» // Там само. – С. 2-3.
28. Продовжив династію : [23 січня 2013 року ректором Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка обрано Сергія Анатолійовича Копилова] // Ключ. – 2013. – № 4(52). – С. 2.
29. Степанков В. С. 50 років від дня народження Сергія Анатолійовича Копилова / В. С. Степанков // Календар знаменних і пам'ятних дат Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка на 2013 рік / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка, Наук. 6-ка ; [упоряд.: Т. М. Опря, Л. П. Савченко ; відп. ред. В. С. Прокопчук]. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2013. – Вип. 8. – С. 32-34.

В. РЕДАГУВАННЯ МОНОГРАФІЙ ТА НАУКОВИХ ЗБІРНИКІВ

1. Наукові праці історичного факультету [Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту] / редкол.: С.А. Копилов (відп. секр.) [та ін.]. – Кам'янець-Подільський : Іст. ф-т Кам'янець-Поділ. держ. пед. ін-ту, 1995. – Т. 1. – 264 с.
2. Наукові праці історичного факультету [Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту] / редкол.: С. А. Копилов (відп. секр.) [та ін.]. – Кам'янець-Подільський : Іст. ф-т Кам'янець-Поділ. держ. пед. ін-ту, 1996. – Т. 2. – 264 с.
3. Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету: іст. науки / редкол.: С. А. Копилов (відп. секр.) [та ін.]. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. держ. пед. ун-т, 1997. – Т. 1(3). – 320 с.
4. Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету: іст. науки / редкол.: С. А. Копилов (відп. секр.) [та ін.]. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. держ. пед. ун-т, 1998. – Т. 2(4). – 400 с.
5. Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету: іст. науки / редкол.: С. А. Копилов (відп. секр.) [та ін.]. – К. : Кам'янець-Поділ. держ. пед. ун-т, 1999. – Т. 3(5). – 403 с.
6. Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту: іст. науки / редкол.: С. А. Копилов (відп. секр.) [та ін.]. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2000. – Т. 4(6). – 318 с.
7. Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету: іст. науки / редкол.: С. А. Копилов (відп. секр.) [та ін.]. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2001. – Т. 5(7). – 351 с.

8. Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету: іст. науки / редкол.: С. А. Копилов (відп. секр.) [та ін.]. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2001. – Т. 6(8). – 575 с.
9. Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету: іст. науки / редкол.: С. А. Копилов (відп. секр.) [та ін.]. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2001. – Т. 7(9): Українська історіографія на рубежі століть : матер. міжнар. наук. конф., 25-26 жовт. 2001 р. – 819 с.
10. Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету: іст. науки / редкол.: С. А. Копилов (відп. секр.) [та ін.]. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2002. – Т. 8(10). – 512 с.
11. Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету: зб. за підсумками звіт. наук. конф. викл. і асп.: у 2-х т. / редкол.: С. А. Копилов (член редкол.) [та ін.]. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. держ. пед. ун-т, ІВВ, 2002. – Т. 1. – 248 с.
12. Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету: зб. за підсумками звіт. наук. конф. викл. і асп.: у 2-х т. / редкол.: С. А. Копилов (член редкол.) [та ін.]. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. держ. пед. ун-т, ІВВ, 2002. – Т. 2. – 236 с.
13. Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету: іст. науки / редкол.: С.А. Копилов (заст. відп. ред.) [та ін.]. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. держ. пед. ун-т, 2003. – Т. 11. – 387 с.
14. Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету: зб. за підсумками звіт. наук. конф. викл. і асп.: у 2-х т. / редкол.: С. А. Копилов (член редкол.) [та ін.]. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. держ. пед. ун-т, ІВВ, 2003. – Вип. 2, т. 1. – 316 с.
15. Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету: зб. за підсумками звіт. наук. конф. викл. і асп.: у 2-х т. / редкол.: С. А. Копилов (член редкол.) [та ін.]. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. держ. пед. ун-т, ІВВ, 2003. – Вип. 2, т. 2. – 314 с.
16. Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету: іст. науки / редкол.: С.А. Копилов (заст. відп. ред.) [та ін.]. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2004. – Т. 12. – 511 с.
17. Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету: зб. за підсумками звіт. наук. конф. викл. і асп., у 3-х т. / редкол.: С. А. Копилов (член редкол.) [та ін.]. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. держ. ун-т, ІВВ, 2004. – Вип. 3, т. 1. – 308 с.
18. Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету: зб. за підсумками звіт. наук. конф. викл. і асп., у 3-х т. / редкол.: С. А. Копилов (член редкол.) [та ін.]. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. держ. ун-т, ІВВ, 2004. – Вип. 3, т. 2. – 302 с.

19. Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету: зб. за підсумками звіт. наук. конф. викл. і асп., у 3-х т. / редкол.: С. А. Копилов (член редкол.) [та ін.]. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. держ. ун-т, ІВВ, 2004. – Вип. 3, т. 3. – 334 с.
20. Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету: іст. науки / редкол.: С.А. Копилов (заст. відп. ред.) [та ін.]. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2005. – Т. 15: На пошану професора Л.В. Баженова. – 480 с.
21. Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету: зб. за підсумками звіт. наук. конф. викл. і асп., у 3-х т. / редкол.: С. А. Копилов (член редкол.) [та ін.]. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. держ. ун-т, ІВВ, 2005. – Вип. 4, т. 1. – 238 с.
22. Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету: зб. за підсумками звіт. наук. конф. викл. і асп., у 3-х т. / редкол.: С. А. Копилов (член редкол.) [та ін.]. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. держ. ун-т, ІВВ, 2005. – Вип. 4, т. 2 – 210 с.
23. Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету: зб. за підсумками звіт. наук. конф. викл. і асп., у 3-х т. / редкол.: С. А. Копилов (член редкол.) [та ін.]. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. держ. ун-т, ІВВ, 2005. – Вип. 4, т. 3. – 188 с.
24. Археологічні дослідження в Україні: здобутки і перспективи : зб. матер. міжнар. студ. археолог. конф. / редкол.: С.А. Копилов (член редкол.) [та ін.]. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. держ. ун-т, РВВ, 2006. – 156 с.
25. Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету : зб. за підсумками звіт. наук. конф. викл. і асп., у 3-х т. / редкол.: С. А. Копилов (член редкол.) [та ін.]. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. держ. ун-т, РВВ, 2006. – Вип. 5, т. 1. – 210 с.
26. Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету : зб. за підсумками звіт. наук. конф. викл. і асп., у 3-х т. / редкол.: С. А. Копилов (член редкол.) [та ін.]. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. держ. ун-т, РВВ, 2006. – Вип. 5, т. 2. – 210 с.
27. Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету : зб. за підсумками звіт. наук. конф. викл. і асп., у 3-х т. / редкол.: С. А. Копилов (член редкол.) [та ін.]. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. держ. ун-т, РВВ, 2006. – Вип. 5, т. 3. – 198 с.
28. Матеріали XII Подільської історико-краєзнавчої конференції / [редкол.: Завальнюк О. М. (співголова), Баженов Л. В. (відп. ред.), С.А. Копилов та ін.]. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2007. – Т. 1. – 512 с.
29. На допомогу першокурснику : довід. для студ. іст. ф-ту / [упоряд.: В. А. Дубінський, С. Г. Вонсович ; відп. ред. С. А. Копилов]. – Кам'янець-Подільський, 2007. – 70 с.
30. Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету : зб. за підсумками звіт. наук. конф. викл. і асп., у 3-х т. / редкол.:

- С. А. Копилов (член редкол.) [та ін.]. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ держ. ун-т, РВВ, 2007. – Вип. 6, т. 1. – 200 с.
31. Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету : зб. за підсумками звіт. наук. конф. викл. і асп., у 3-х т. / редкол.: С. А. Копилов (член редкол.) [та ін.]. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. держ. ун-т, РВВ, 2007. – Вип. 6, т. 2. – 190 с.
32. Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету : зб. за підсумками звіт. наук. конф. викл. і асп., у 3-х т. / редкол.: С. А. Копилов (член редкол.) [та ін.]. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ держ. ун-т, РВВ, 2007. – Вип. 6, т. 3. – 208 с.
33. Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. пр. / редкол.: С. А. Копилов (член редкол.) [та ін.]. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2007. – Т. 9: Матеріали п'ятого круглого столу «Культура, освіта і просвітницький рух на Поділлі». – 512 с.
34. Археологічні дослідження в Україні: здобутки і перспективи : зб. матер. другої міжнар. студ. археол. конф. / редкол.: С. А. Копилов (член редкол.) [та ін.]. – Кам'янець-Подільський : Сисин О.В., 2008. – 196 с.
35. Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка : іст. науки / редкол.: С.А. Копилов (заст. відп. ред.) [та ін.]. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка, 2008. – Вип. 1. – 260 с.
36. На допомогу першокурснику : довід. для студ. іст. ф-ту / [упоряд.: В. А. Дубінський, С. Г. Вонсович ; відп. ред. С. А. Копилова]. – Кам'янець-Подільський, 2008. – 86 с.
37. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т, Наук. б-ка; редкол.: О.М. Завальнюк (голова), В.С. Прокопчук (відп. ред.), С. А. Копилов (член редкол.) [та ін.]. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-т, 2008. – 400 с. – (Серія: Бібліотекознавство. Книгознавство; вип. 1).
38. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету: іст. науки / редкол.: С. А. Копилов (член редкол.) [та ін.]. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2008. – Т.18: На пошану проф. В. С. Степанкова. – 480 с.
39. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету: зб. за підсумками звіт. наук. конф. викл. і асп., у 5-х т. / редкол.: С. А. Копилов (член редкол.) [та ін.]. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. нац. ун-т, 2008. – Вип. 7, т. 1. – 196 с.
40. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету: зб. за підсумками звіт. наук. конф. викл. і асп., у 5-х т. / редкол.: С. А. Копилов (член редкол.) [та ін.]. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. нац. ун-т, 2008. – Вип. 7, т. 2. – 182 с.
41. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету: зб. за підсумками звіт. наук. конф. викл. і асп., у 5-х т. / редкол.: С. А. Копилов (член редкол.) [та ін.]. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. нац. ун-т, 2008. – Вип. 7, т. 3. – 158 с.

42. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету: зб. за підсумками звіт. наук. конф. викл. і асп., у 5-х т. / редкол.: С. А. Копилов (член редкол.) [та ін.]. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. нац. ун-т, 2008. – Вип. 7, т. 4. – 182 с.
43. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету: зб. за підсумками звіт. наук. конф. викл. і асп., у 5-х т. / редкол.: С. А. Копилов (член редкол.) [та ін.]. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. нац. ун-т, 2008. – Вип. 7, т. 5. – 174 с.
44. Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. пр. / редкол.: С. А. Копилов (член редкол.) [та ін.]. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2008. – Т. 11: Матер. сьомого круглого столу «Культура, освіта і просвітницький рух на Поділлі. Присвячено 90-річчю Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту». – 520 с.
45. Формування та діяльність українських національних урядів періоду Української революції 1917-1921 рр. : матер. всеукр. наук. конф., Кам'янець-Подільський, 6-7 груд. 2007 р. / [редкол.: Смолій В. А. (співголова), Завальнюк О. М. (співголова), Копилов С.А. (член редкол.) та ін.] – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2008. – 336 с.
46. Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: іст. науки / редкол.: С. А. Копилов (заст. відп. ред.) [та ін.]. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка, 2009. – Вип. 2. – 288 с.
47. На допомогу першокурснику : довід. для студ. іст. ф-ту / упоряд.: В. А. Дубінський, С. Г. Вонсович; редкол.: С. А. Копилов (відп. ред.) [та ін.]. – Кам'янець-Подільський, 2009. – 83 с.
48. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету: іст. науки / редкол.: С.А. Копилов (член редкол.) [та ін.]. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2009. – Т. 19: На пошану проф. В. А. Смолія. – 568 с.
49. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: зб. за підсумками звіт. наук. конф. викл. і асп.; у 5-ти т. / редкол.: С. А. Копилов (член редкол.) [та ін.]. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. нац. у-нт ім. І. Огієнка, 2009. – Вип. 8, т. 1. – 180 с.
50. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: зб. за підсумками звіт. наук. конф. викл. і асп.; у 5-ти т. / редкол.: С. А. Копилов (член редкол.) [та ін.]. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. нац. у-нт ім. І. Огієнка, 2009. – Вип. 8, т. 2. – 148 с.
51. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: зб. за підсумками звіт. наук. конф. викл. і асп.; у 5-ти т. / редкол.: С. А. Копилов (член редкол.) [та ін.]. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. нац. у-нт ім. І. Огієнка, 2009. – Вип. 8, т. 3. – 134 с.

52. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: зб. за підсумками звіт. наук. конф. викл. і асп.; у 5-ти т. / редкол.: С. А. Копилов (член редкол.) [та ін.]. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. нац. у-нт ім. І. Огієнка, 2009. – Вип. 8, т. 4. – 156 с.
53. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: зб. за підсумками звіт. наук. конф. викл. і асп.; у 5-ти т. / редкол.: С. А. Копилов (член редкол.) [та ін.]. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. нац. у-нт ім. І. Огієнка, 2009. – Вип. 8, т. 5. – 176 с.
54. Нацистський окупаційний режим на Хмельниччині. 1941-1944 : док. і матер. / [упоряд.: М. П. Вавринчук, О. М. Завальнюк, П. Я. Слободянюк; редкол. С. А. Копилов (член редкол.) та ін.]. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2009. – 576 с.
55. Проблеми дидактики історії : зб. наук. пр. / редкол.: С.А. Копилов (відп. ред.) [та ін.]. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка, 2009. – Вип. 1. – 168 с.
56. Проскурівсько-Чернівецька операція – видатна подія Другої світової війни : зб. док. і матер. / упоряд.: М. П. Вавринчук, О. М. Завальнюк, П. Я. Слободянюк; редкол.: С. А. Копилов (член редкол.) [та ін.]. – Хмельницький : Держ. архів Хмельниц. обл, 2009. – 2009. – 358 с.
57. Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: іст. науки / редкол.: С. А. Копилов (відп. ред.) [та ін.]. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка, 2010. – Вип. 3: До 20-річчя кафедри історії України. – 456 с.
58. Державна атестація з політології : програма комплексного екзамєну з політології для студ. спец. 6.040300 «Політологія» / редкол.: С. А. Копилов (відп. ред.) [та ін.]. – Кам'янець-Подільський : ІКЛ іст. ф-ту Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка, 2010. – 92 с.
59. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т, Наук. б-ка; редкол.: О. М. Завальнюк (голова), В. С. Прокопчук (відп. ред.), С. А. Копилов (член редкол.) [та ін.]. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-т, 2010. – 648 с. – (Серія: Бібліотекознавство. Книгознавство; вип. 2).
60. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: іст. науки / редкол.: С. А. Копилов (член редкол.) [та ін.]. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2010. – Т. 20: На пошану проф. І. В. Рибака. – 544 с.
61. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: зб. за підсумками звіт. наук. конф. викл. і асп.; у 5-ти т. / редкол.: С. А. Копилов (член редкол.) [та ін.]. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2010. – Вип. 9, т. 1. – 186 с.
62. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: зб. за підсумками звіт. наук. конф. викл. і асп.; у

- 5-ти т. / редкол.: С. А. Копилов (член редкол.) [та ін.]. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2010. – Вип. 9, т. 2. – 174 с.
63. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: зб. за підсумками звіт. наук. конф. викл. і асп.; у 5-ти т. / редкол.: С. А. Копилов (член редкол.) [та ін.]. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2010. – Вип. 9, т. 3. – 200 с.
64. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: зб. за підсумками звіт. наук. конф. викл. і асп.; у 5-ти т. / редкол.: С. А. Копилов (член редкол.) [та ін.]. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2010. – Вип. 9, т. 4. – 178 с.
65. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: зб. за підсумками звіт. наук. конф. викл. і асп.; у 5-ти т. / редкол.: С. А. Копилов (член редкол.) [та ін.]. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2010. – Вип. 9, т. 5. – 152 с.
66. Проблеми дидактики історії : зб. наук. пр. / редкол.: С. А. Копилов (відп. ред.). – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка, 2010. – Вип. 2. – 159 с.
67. Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: іст. науки / редкол.: С. А. Копилов (заст. відп. ред.) [та ін.]. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка, 2011. – Вип. 4. – 456 с.
68. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: іст. науки / редкол.: С. А. Копилов (заст.) [та ін.]. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2011. – Т. 21: На пошану професора О. М. Завальнюка. – 568 с.
69. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: зб. за підсумками звіт. наук. конф. викл., докторантів і асп., у 5 т. / редкол.: С. А. Копилов (член редкол.) [та ін.]. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2011. – Вип. 10, т. 1. – 176 с.;
70. Проблеми дидактики історії : зб. наук. пр. / редкол.: С. А. Копилов (відп. ред.) [та ін.]. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка, 2011. – Вип. 3. – 144 с.
71. Проблеми історії країн Центральної та Східної Європи: зб. наук. пр. / [редкол. : В. С. Степанков (голова), С. А. Копилов (заст.) та ін.]. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2011. – Вип. 2. – 260 с.
72. Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка : іст. науки / редкол.: С. А. Копилов (заст. відп. ред.) [та ін.]. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2012. – 512 с.

73. Іван Огієнко і сучасна наука та освіти: наук. зб.: Серія історична та філологічна / редкол.: С. А. Копилов (член редкол.) [та ін.]. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2012. – Вип. 9. – 392 с.
74. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: іст. науки / редкол.: С. А. Копилов (заст. від. ред.) [та ін.]. – Кам'янець-Подільський : Медобори-2006, 2012. – Т. 22: На пошану проф. П.Ф. Лаптіна. – 512 с.
75. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: зб. за підсумками звіт. наук. конф. викл., докторантів і асп. / редкол.: С. А. Копилов (член редкол.) [та ін.] : у 5-ти томах. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2012. – Вип. 11, т. 1. – 200 с.
76. Наукові праці студентів та магістрантів історичного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / редкол.: С. А. Копилов (відп. ред.) [та ін.]. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2012. – Вип. 9. – 95 с.
77. Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. пр.: Серія історична та філологічна / редкол.: С. А. Копилов (член редкол.) [та ін.]. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2012. – Т. 19: 130-річчю від дня народження Івана Огієнка присвячується. – 536 с.
78. Проблеми історії країн Центральної та Східної Європи: зб. наук. пр. / [редкол. : В. С. Степанков (голова), С. А. Копилов (заст.) та ін.]. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2012. – Вип. 3. – 244 с.

VI. УЧАСТЬ У НАУКОВИХ КОНФЕРЕНЦІЯХ, «КРУГЛИХ СТОЛАХ», НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНИХ СЕМІНАРАХ

1986

1. Четверта Вінницька обласна історико-краєзнавча конференція. – Вінниця, 1986.

1987

2. П'ята Вінницька обласна історико-краєзнавча конференція. – Вінниця, 1987.
3. ІХ республіканська славистична конференція «Великий Жовтень і розвиток духовної культури слов'янських народів». – Одеса, 1987.

1988

4. XI Всесоюзна наука конференція істориків славистів. – Минск, 1988.

1989

5. Молодь та актуальні проблеми історичної науки: громадсько-політичні. – Київ, 1989.
6. Сьома Вінницька обласна історико-краєзнавча конференція. – Вінниця, 1989.

1990

7. VIII Подільська історико-краєзнавча конференція. – Кам'янець-Подільський, 1990.

1991

8. II Дриновские чтения. Вторая всесоюзная конференция по болгаристике «Болгаристика в системе общественных наук: опыт, уроки, перспективы». – Харьков, 1991.
9. Десята Вінницька обласна історико-краєзнавча конференція. – Вінниця, 1991.
10. V Волинська історико-краєзнавча конференція «Минуле і сучасне Волині. Історичні постаті краю». – Луцьк, 1991.
11. XXXXII звітна наукова конференція кафедр Кам'янець-Подільського педагогічного інституту за 1989-1990 рр. – Кам'янець-Подільський, 1991.
12. V Всеукраїнська конференція «Розвиток історичного краєзнавства в контексті національного і культурного відродження України». – Кам'янець-Подільський, 1991.

1992

13. Міжнародна наукова конференція «Польща – Україна»: історична спадщина і суспільна свідомість. – Кам'янець-Подільський, 1992.
14. Республіканська конференція, присвячена 175-річчю від дня народження Миколи Костомарова «Микола Костомаров і проблеми суспільного та культурного розвитку української нації». – Рівне, 1992.
15. Одинадцята Вінницька обласна історико-краєзнавча конференція. – Вінниця, 1992.
16. Міжвузівська науково-практична конференція, присвячена 1000-літтю м. Глухів «Історико-культурна спадщина Глухівщини». – Глухів, 1992.
17. II регіональна «Велика Волинь» і VI обласна історико-краєзнавча конференція «Минуле і сучасне Волині». – Луцьк, 1992.
18. Республіканська науково-практична конференція «150 років розвитку вітчизняної історичної науки в Київському університеті». – Київ, 1992.

1993

19. Дванадцята Вінницька обласна історико-краєзнавча конференція. – Вінниця, 1993.

20. Друга науково-практична конференція присвячена 500-річчю м. Хмельницького «Культура Поділля: історія і сучасність». – Хмельницький, 1993.
21. ХХХХІІІ звітна наукова конференція Кам'янець-Подільського педагогічного інституту за 1991-1992 рр. – Кам'янець-Подільський, 1993.
22. Шоста всеукраїнська наукова конференція з історичного краєзнавства. – Луцьк, 1993.

1994

23. ІІІ Дриновские чтения «Проблемы источниковедения, историографии и культуры Болгарии, история болгаристики». – Харьков, 1994.
24. Міжнародна наукова краєзнавча конференція «Велика Волинь: минуле і сучасне». – Хмельницький ; Ізяслав ; Шепетівка, 1994.
25. Тринадцята Вінницька обласна історико-краєзнавча конференція. – Вінниця, 1994.

1995

26. Чотирнадцята Вінницька обласна історико-краєзнавча конференція. – Вінниця, 1995.
27. ІХ Подільська історико-краєзнавча конференція. – Кам'янець-Подільський, 1995.
28. Всеукраїнська науково-краєзнавча конференція «Проблеми духовного і національного відродження на Поділлі». – Хмельницький, 1995.

1996

29. Всеукраїнські науково-педагогічні читання, присвячені вивченню спадщини Івана Огієнка. – Київ, 1996.
30. П'ятнадцята Вінницька обласна історико-краєзнавча конференція. – Вінниця, 1996.

1997

31. Шістнадцята Вінницька обласна історико-краєзнавча конференція. – Вінниця, 1997.
32. Друга Всеукраїнська науково-теоретична конференція «Духовна і науково-педагогічна діяльність І. І. Огієнка (1882-1972) в контексті українського національного відродження». – Київ, 1997.
33. АСАДЕМІА на пошану професора Леоніда Антоновича Коваленка (до 90-річчя від дня народження). – Кам'янець-Подільський, 1997.

1998

34. Круглий стіл «Творчі вершини вченого» (до 60-річчя від дня народження професора М. Г. Кукурудзяка). – Кам'янець-Подільський, 1998.

1999

35. Міжнародна наукова конференція «Поляки на Хмельниччині: погляд крізь віки». – Хмельницький, 1999.

2000

36. X Подільська історико-краєзнавча конференція, присвячена 55-й річниці Перемоги у Великій Вітчизняній війні. – Кам'янець-Подільський, 2000.

2001

37. IV Буковинська міжнародна історико-краєзнавча конференція, присвячена 125-річчю заснування Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. – Чернівці, 2001.
38. Міжнародна наукова конференція «Українська історіографія на рубежі століть». – Кам'янець-Подільський, 2001.

2002

39. V Конгрес Міжнародної асоціації українців. – Чернівці, 2002.
40. Звітна наукова конференція викладачів і аспірантів Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету, присвячена 85-ій річниці Української національно-демократичної революції. – Кам'янець-Подільський, 2002.

2003

41. II Міжнародний науковий конгрес українських істориків. – Кам'янець-Подільський, 2003.
42. «Круглий стіл» на тему «Українсько-російський союз 1654 року: закономірність чи випадковість?» – Кам'янець-Подільський, 2003.
43. Всеукраїнська науково-практична конференція «Актуальні проблеми трансформації соціогуманітарної освіти». – Кам'янець-Подільський, 2003.
44. Звітна наукова конференція викладачів і аспірантів Кам'янець-Подільського державного університету, присвячено 85-ій річниці від дня створення університету. – Кам'янець-Подільський, 2003.

2004

45. XI Подільська історико-краєзнавча конференція. – Кам'янець-Подільський, 2004.
46. Міжнародний науковий семінар «Вірність» – «зрада» у сприйнятті середньовічних і ранньомодерних соціумів». – Кам'янець-Подільський, 2004.
47. Звітна конференція викладачів і аспірантів Кам'янець-Подільського державного університету. – Кам'янець-Подільський, 2004.

2005

48. Міжнародна школа молодих істориків. – Кам'янець-Подільський, 2005.
49. Звітна конференція викладачів і аспірантів Кам'янець-Подільського державного університету. – Кам'янець-Подільський, 2005.

2006

50. Звітна наукова конференція викладачів і аспірантів Кам'янець-Подільського державного університету. – Кам'янець-Подільський, 2006.
51. Міжнародна наукова конференція «Україна, Польща, Росія у XVII-XVIII ст.: політико-державні моделі та владні еліти». – Кам'янець-Подільський, 2006.

2007

52. Міжнародна наукова конференція «Україна і Велике князівство Литовське в XIV – XVIII ст.: політичні, економічні, міжнаціональні та соціокультурні відносини у загальноєвропейському вимірі». – Кам'янець-Подільський, 2007.
53. Звітна наукова конференція викладачів і аспірантів Кам'янець-Подільського державного університету. – Кам'янець-Подільський, 2007.

2008

54. XIV Міжнародний з'їзд славистів. – Охрид, Республіка Македонія, 2008.
55. Звітна наукова конференція викладачів і аспірантів Кам'янець-Подільського державного університету. – Кам'янець-Подільський, 2008.
56. Республіканська науково-практична конференція «Геноцид: Голодомор 1932-1933 рр. на Хмельниччині: причини, жертви, наслідки». – Кам'янець-Подільський, 2008.

2009

57. Звітна наукова конференція викладачів і аспірантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. – Кам'янець-Подільський, 2009.

2010

58. Звітна наукова конференція викладачів, докторантів і аспірантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. – Кам'янець-Подільський, 2010.
59. XIII Подільська історико-краєзнавча конференція. – Кам'янець-Подільський, 2010.
60. Круглий стіл «Україна і Європа: перспективи і проблеми інтеграції». – Кам'янець-Подільський, 2010.

2011

61. II Міжнародна наукова конференція «Україна і Велике князівство Литовське в XIV – XVIII ст.: політичні, економічні, міжнаціональні та соціокультурні відносини у загальноєвропейському вимірі». – Кам'янець-Подільський, 2011.

62. Звітна наукова конференція викладачів, докторантів і аспірантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. – Кам'янець-Подільський, 2011.
63. Наукові читання «Історія та особа: особа в історії» (присвячені 75-річчю від дня народження професора А. О. Копилова). – Кам'янець-Подільський, 2011.
64. Круглий стіл «Русский мир»: нові реалії старого міфу. – Кам'янець-Подільський, 2011.

2012

65. Звітна наукова конференція викладачів, докторантів і аспірантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. – Кам'янець-Подільський, 2012.
66. Наукові читання «Методологічні, історіографічні, історіософські проблеми сучасного українознавства» (до 75-річчя доктора історичних наук, професора Я.С. Калакури). – Київ, 2012.
67. Республіканська конференція «Сучасні засоби збереження документів та нові методологічні підходи до наукових досліджень і застосування документів національного архівного фонду України» (до 75-річчя утворення Хмельницької області та 90-річчя Державного архіву Хмельницької області). – Кам'янець-Подільський, 2012.

2013

68. Круглий стіл «Петро Фролович Лаптін – людина, вчений, педагог (до 100-річчя від дня народження)». – Кам'янець-Подільський, 2013.
69. Звітна наукова конференція викладачів, докторантів і аспірантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. – Кам'янець-Подільський, 2013.

VII. УЧАСТЬ У ПІДГОТОВЦІ НАУКОВЦІВ-ІСТОРИКІВ

7.1. Опонування:

1. Олексієвць Тарас Іванович. Формування та розвиток міст Чехії (1197-1306 рр.): дис. на здобуття наук. ступ. канд. іст. наук за спец. 07.00.02 – всесвітня історія (2007).
2. Фролов Сергій Володимирович. Історична наука у вищих навчальних закладах м. Харкова у повоєнний період (1945-1955 рр.): дис. на здобуття наук ступ. канд. іст. наук за спец. 07.00.06 – історіографія, джерелознавство та спец. іст. дисц. (2007).
3. Антонюк-Кисіль Павло Володимирович. Українська історична школа в польській романтичній історіографії XIX ст.: дис. на здобуття наук. ступ. канд. іст. наук за спец. 07.00.06 – історіографія, джерелознавство та спец. іст. дисц. (2012).
4. Кудінов Юрій Миколайович. Україна раннього нового часу в історіографії США та Канади 1960-х – 2000-х рр.: проблемне поле дослід-

ників і наукові інтерпретації: дис. на здобуття наук. ступ. канд. іст. наук за спец. 07.00.06 – історіографія, джерелознавство та спец. іст. дисц. (2012).

7.2. Відгуки на дисертації:

1. Павлюченко Олег Васильович. Україна в російсько-югослов'янських суспільних зв'язках (друга половина XIX – початок XX ст.). – К., 1993, на здобуття наук. ступ. д-ра іст. наук за спец. 07.00.02 – всесвітня історія.
2. Руда Оксана Василівна. Дослідження історії України в польській історіографії кінця XIX – початку XX століття. – Львів, 2005, на здобуття наук. ступ. канд. іст. наук за спец. 07.00.06 – історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни.
3. Посохов Сергій Іванович. Університети Російської імперії другої половини XIX – початку XX ст. в публіцистиці та історіографії. – Дніпропетровськ, 2006, на здобуття наук. ступ. д-ра іст. наук за спец. 07.00.06 – історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни.
4. Кіян Олександр Іванович. Володимир Антонович як історик й основоположник Київської історичної школи в українській історіографії другої половини XIX – початку XX ст. – К., 2008, на здобуття наук. ступ. д-ра іст. наук за спец. 07.00.06 – історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни.
5. Прокопчук Віктор Степанович. Інституціоналізація краєзнавчого руху Правобережної України 20-х років XX – початку XXI ст.: етапи, форми, напрями діяльності. – Чернівці, 2009, на здобуття наук. ступ. д-ра іст. наук за спец. 07.00.01 – історія України.
6. Шпик Ігор Євгенович. Болгарсько-українські релігійно-культурні зв'язки (остання чверть XIV – перша половина XVI ст.). – Львів, 2009, на здобуття наук. ступ. канд. іст. наук за спец. 07.00.02 – всесвітня історія.
7. Михайлюк Олександр Володимирович. Селянство Наддніпрянської України в перші десятиріччя XX ст. (1900-1922 рр.): соціокультурні трансформації. – Дніпропетровськ, 2009, на здобуття наук. ступ. д-ра іст. наук за спец. 07.00.01 – історія України.
8. Свеженцева Оксана Іванівна. Утвердження тоталітарного режиму в Чехословаччині наприкінці 40-х – на початку 50-х років XX століття. – Ужгород, 2010, на здобуття наук. ступ. канд. іст. наук за спец. 07.00.02 – всесвітня історія.
9. Блащук Світлана Миколаївна. «Правда руська» у радянській історіографії (1920-ті – перша половина 1960-х рр.). – К., 2010, на здобуття наук. ступ. канд. іст. наук за спец. 07.00.06 – історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни.

10. Бездрабко Валентина Василівна. Становлення і розвиток документознавства в Україні (друга половина XX – початок XXI ст.). – К., 2010, на здобуття наук. ступ. д-ра іст. наук за спец. 27.00.02 – документознавство, архівознавство.
11. Посохов Іван Сергійович. Студентська субкультура: становлення та еволюція (на матеріалах російських університетів XIX – поч. XX ст.). – Харків, 2010, на здобуття наук. ступ. д-ра іст. наук за спец. 07.00.02 – всевітня історія.
12. Тищенко Ігор Юрійович. Застосування сухопутних військ у воєнних конфліктах за досвідом бойових дій в Афганістані і Чечні (1979-2000 рр.). – К., 2011, на здобуття наук. ступ. канд. іст. наук за спец. 20.02.22 – військова історія
13. Хромова Ірина Костянтинівна. Монетна справа на території Середнього і Нижнього Подніпров'я та Південного Побужжя (друга половина XIV – друга чверть XV ст.). – К., 2011, на здобуття наук. ступ. канд. іст. наук за спец. 07.00.06 – історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни.
14. Олексин Ярослав Васильович. Державно-церковні відносини в західному регіоні України 90-х років XX – початку XXI ст. – Івано-Франківськ, 2011, на здобуття наук. ступ. канд. іст. наук за спец. 07.00.01 – історія України.
15. Неліпа Дмитро Васильович. Системний аналіз як метод дослідження політики. К., 2013, на здобуття наук. ступ. д-ра політ наук. за спец. 23.00.01 – теорія та історія політ. науки.
16. Батрименко Олег Володимирович. Бюрократія в системі сучасної демократії. – К., 2013, на здобуття наук. ступ. д-ра політ наук. за спец. 23.00.02 – політ. інститути та процеси.